

Slobodne aktivnosti u domskom kurikulumu te njihova uloga u afirmaciji odgoja i zaštitnih čimbenika personalizacije

Ježabek, Mario

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:469026>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-05**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

**SLOBODNE AKTIVNOSTI U DOMSKOM KURIKULUMU TE NJIHOVA
ULOGA U AFIRMACIJI ODGOJA I ZAŠTITNIH ČIMBENIKA
PERSONALIZACIJE**

Diplomski rad

Mario Ježabek

Mentor: dr.sc. Petar Smontara

Zagreb, 2021.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Domska pedagogija	2
3. Učenički domovi u sustavu odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj.....	3
3.1. <i>Pojam i definicije učeničkih domova</i>	3
3.2. <i>Podjela učeničkih domova</i>	5
4. Povijesna (retro)perspektiva nastanka učeničkih domova.....	6
4.1. <i>Povijest domova</i>	6
4.2. <i>Učenički domovi u Republici Hrvatskoj - statistički podaci</i>	9
5. Cilj i zadaće odgojnog rada u učeničkim domovima i uvjeti za njihovo ostvarivanje	10
5.1. <i>Odgojno djelovanje</i>	10
5.2. <i>Cilj i zadaće odgoja u učeničkim domovima</i>	11
5.3. <i>Domski kurikulum</i>	13
5.4. <i>Funkcije učeničkog doma</i>	14
5.5. <i>Odgojna područja u učeničkom domu</i>	16
5.6. <i>Materijalno-prostorni uvjeti</i>	19
5.7. <i>Formiranje odgojnih skupina</i>	20
6. Odgojno-obrazovni djelatnici i stručne službe u učeničkim domovima	20
7. Uloga pedagoga u učeničkom domu	21
7.1. <i>Razvoj uloge pedagoga u obrazovanju</i>	21
7.2. <i>Kompetencije pedagoga</i>	22
8. Uvod u slobodno vrijeme – pedagoškijska perspektiva.....	28
9. Stvaralaštvo i kultura provođenja slobodnog vremena.....	30
10. Slobodno vrijeme <i>od čega i za što</i>	31
10.1. <i>Besposlica (vrijeme oslobođeno OD rada)</i>	31
10.2. <i>Dokolica (vrijeme oslobođeno ZA stvaralaštvo)</i>	32
11. Odnos škole i slobodnog vremena.....	32
12. Samoostvarenje u radnom vremenu: paradoks ili mogućnost?	33
13. Komercijalizacija slobodnog vremena	35
14. Odgoj i obrazovanje za slobodno vrijeme	36
15. Provođenje slobodnog vremena u učeničkim domovima.....	38

15. Empirijski dio istraživanja.....	41
15.1. Prvotna ideja istraživanja.....	41
15.2. Predmet istraživanja.....	42
15.3. Cilj istraživanja	43
15.4. Istraživačka pitanja	44
15.5. Vrsta i način istraživanja.....	44
15.6. Uzorak.....	44
15.7. Prikupljanje podataka – postupci i instrumenti.....	46
15.8. Obrada podataka	46
15.9. Interpretacija rezultata	47
15.10. Zaključak	57
16. Literatura	59

Slobodne aktivnosti u domskom kurikulumu te njihova uloga u afirmaciji odgoja i zaštitnih čimbenika personalizacije

Sažetak:

Ovim radom pokušalo se približiti ustrojstvo rada u učeničkim domovima, ali i upoznati čitatelje s još ne toliko popularnom pedagogijom slobodnog vremena. Empirijski dio ovog diplomskog rada pripada kvalitativnoj paradigmi istraživanja. Cilj istraživanja jest istražiti sadržaj slobodnih aktivnosti i njihovu zastupljenost (učestalost pojavljivanja) u domskim kurikulumima na području RH. Polazište istraživanja jest pogled na slobodne aktivnosti kao prostor u kojemu se učenici osnažuju i ostvaruju, zbog čega one zauzimaju važno mjesto u domskom kurikulumu. U radu se također želi se istaknuti odgojna uloga slobodnih aktivnosti u učeničkim domovima te njihov utjecaj na razvoj i osnaživanje osobnosti odgajnika, kao i na razvoj socijalnih vještina učenika. Rezultati istraživanja upućuju na mnogobrojnu ponudu slobodnih aktivnosti u domskim kurikulumima, no problem je manjak unikatnih i originalnih aktivnosti. Osim toga, problem kod osmišljanja i planiranja slobodnih aktivnosti jest ograničenost materijalnim i kadrovskim uvjetima učeničkog doma, a kod planiranja aktivnosti polazišta često nisu interesi i potrebe odgajnika. Ovim radom želi se inspirirati i potaknuti odgojno-obrazovne aktere kako bi se odvažili na osmišljanje originalnih i neviđenih slobodnih aktivnosti i kako bi se odmaknuli od preslikavanja aktivnosti iz prethodnih školskih godina.

Ključne riječi: Učenički dom, slobodno vrijeme, slobodne aktivnosti.

Leisure activities in the dorm curriculum and their role in the affirmation of education and protective factors of personalization

Abstract:

This thesis tried to clarify the structure of work in student dormitories and introduce readers to the not so popular leisure pedagogy. The empirical part of this thesis belongs to the qualitative paradigm of research. The aim of the thesis is to investigate the content of leisure activities and their representation (frequency and occurrence) in dormitory curricula in the Republic of Croatia. The starting point of the research is the perspective of leisure activities as a space in which students grow and empower, which is why they have an important role in the dorm curriculum. The paper also aims to emphasize the educational role of free activities in student dormitories and their impact on the development and strengthening of the personality of students, as well as on the development of their social skills. The results of the research shows a large span of leisure activities in dorm curricula, but also lack of unique and original leisure activities. In addition, the problem in planning leisure activities are the limited material and staffing conditions of the dormitory. Also, when planning the leisure activities, starting point are often not the interests and needs of students. Thus, this paper aims to inspire and encourage educational workers to design original and yet unseen leisure activities and to move away from copying activities from previous school years.

Keywords: Student dormitory, free time, leisure activities.

1. Uvod

Učenički domovi su ustanove koje tijekom školovanja osiguravaju smještaj i prehranu učenicima koji se školuju izvan mjesta prebivališta, no to su samo sporedne stvari koje se osiguravaju za štićenike doma. Naime, učenički dom je prije svega socijalna, odgojno-obrazovna ustanova koja učenicima tijekom školovanja organizira i pruža odgojno obrazovni rad te kulturne i druge aktivnosti.

Učenički domovi, kao i škole, planiraju, strukturiraju i osmišljavaju „slobodno vrijeme“. Škole u ponudi imaju izvannastavne aktivnosti, dok su u učeničkom domu to aktivnosti za slobodno vrijeme ili slobodne aktivnosti. Takve aktivnosti od izuzetne su važnosti zbog svoje odgojne zadaće, a ujedno i predstavljaju odmak od besposličarenja. U domskom kontekstu svrha, cilj i zadatak takvih aktivnosti su da život odgajnika učine ljepšim, humanijim, raznovrsnijim, korisnijim, zanimljivijim i ugodnijim (Zovko i Vukobratović 2019).

Slobodne aktivnosti u domskom kurikulumu te njihova uloga u afirmaciji odgoja i zaštitnih čimbenika personalizacije tema je ovog diplomskog rada. Potrebna znanja i informacije za promišljanje i istraživanje o navedenoj temi mogu se pronaći unutar sadržaja i paradigmi domske pedagogije i pedagogije slobodnog vremena. Motivacija za istraživanje je slabo prepoznat potencijal slobodnog vremena za osobni razvoj, sklonost besposličarenju te želja za buđenjem interesa za pedagogiju slobodnog vremena. Dodatna motivacija je naglašavanje uloge i funkcije doma kao odgojno-obrazovne ustanove jer iskustveno govoreći, malo ljudi poznaje strukturu rada učeničkog doma – radi se o zabludi da učenički dom pruža svojim „korisnicima“ samo smještaj i hranu, ne uviđajući kako domovi, baš kao i škole, imaju vlastite kurikulume, ali i dnevni raspored aktivnosti. Tako postoji vrijeme za međusobni rad odgajatelja s odgajanicima, vrijeme za učenje, odlazak u školu, posebne aktivnosti, vrijeme za obrok i osobnu higijenu i slično.

Vrijeme za slobodne aktivnosti također je obuhvaćeno u tjednom rasporedu rada učeničkog doma pa se tako učenici u domu mogu „učlaniti“ u nekoliko sportskih ili kulturno-umjetničkih grupa. Tako pojedinac ima mogućnost sat ili dva tjedno provoditi

slobodno vrijeme u okviru domskih strukturiranih aktivnosti čija se raznovrsnost i zastupljenost istražuje u radu. Istraživanje je provedeno s nadom da će rezultati dati uvid u raznovrsnost ponude slobodnih aktivnosti, ali i inspirirati odgajatelje i ostale stručne suradnike kako bi pojedine aktivnosti integrirali u plan i program doma ili se sami okušali u osmišljanju i realiziranju slobodnih aktivnosti sukladno s domskim mogućnostima. Također, naglasit će se važnost slobodnih aktivnosti za osobni rast i osnaživanje ličnosti pojedinca.

2. Domska pedagogija

Predmet ove znanstvene discipline jest odgoj u domovima, pri čemu se pojam doma može odnositi na dječje domove (domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi), studentske ili učeničke domove, domove za odrasle, odgojne domove, odgojno-popravne domove itd (Virić, 2018). Domska pedagogija dio je posebnih pedagogija, koja prema klasifikaciji Mušanovića i Lukaša (2011) pripada institucionalnim pedagogijama. Rosić određuje domsku pedagogiju kao dio opće pedagogije, čiji je cilj istraživanje, proučavanje, unaprjeđivanje i anticipiranje odgoja u domskim ustanovama (Rosić, 2007). Domska pedagogija ima zadaću proučavati odgojni rad u specifičnim uvjetima te iz tih spoznaja utvrditi zakonitosti i tako pridonijeti pedagogijskoj teoriji. Na temelju tih spoznaja razrađuju se zadaci i ciljevi odgoja, organizacijski oblici, načela i metode uz konstantno kritičko vrednovanje napretka i dostignuća domske pedagogije (Vukasović, 1994). Prvi oblici doma pojavljuju se već u antičko doba, no njih nije pratila odgovarajuća teorijska misao – u početku su domovi uglavnom predstavljali samo mjesto za boravak učenika koji su se školovali podalje od vlastitog doma, a takve ustanove nisu nužno marile za holistički razvoj i odgoj djece. Hrvatić ističe kako domski odgoj nije bio istražen kao i školski odgoj te da predmet domske pedagogije nije sagledavan cjelovito. Osim toga, ističe kako se na domsku pedagogiju gledalo kao na popratnu pedagogijsku disciplinu koja je u Hrvatskoj bila usmjerena dominantno na područje učeničkih domova, dok se u manjoj mjeri posvetila praksi dječjih, specijalnih i domova za preodgoj. Razlozi za daljnje istraživanje domske pedagogije jesu prikladnija primjena specifičnih odgojnih pristupa i organizacijskih modela s obzirom na različite vrste domova, unaprijeđenje kvalitete domskog odgoja te poboljšanje interakcije unutar

domske zajednice na relaciji odgajnika, odgajatelja, doma i okružja (Hrvatić 2002). Također na osnovi novih znanstvenih spoznaja razvijaju se optimalni uvjeti za holistički razvoj osobnosti djece i nastavnika, osmišljavaju se načini za rješavanje razvojnih problema djece, stvaranje poticajne odgojne sredine, poticanje razvoja karijere djelatnika ustanove, unapređenje kvalitete organizacije i programa rada, materijalnih i tehničkih uvjeta te unapređenje školskog sustava (Celenko 2020 prema Rosić, 2007).

Odgoj, ako ga shvatimo kao međuljudski odnos u koji teži razvoju ljudskih potencijala i osobnosti, karakteriziran ključnom osobnom aktivnošću svakog sudionika odgojne interakcije, odvija se u mnogo različitih situacija i na različitim mjestima, a jedna od njih je i učenički dom. Stoga se ciljem domske pedagogije smatra odgoj u domovima, tj. zadovoljavanje temeljnih ljudskih i društvenih potreba odgajnika.

Učenički domovi u sustavu odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj.

3. Učenički domovi u sustavu odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj

3.1. Pojam i definicije učeničkih domova

Učenički dom često se spominje u kontekstu škole, no on ima svoje posebnosti naspram nje – ima posebnu organizaciju i način rada koji se ostvaruje različitim programima rada. Programi učeničkog doma utemeljenje imaju u humanističkoj paradigmi, a polaze od potreba i interesa učenika. U domu potporu i pomoć pronalaze učenici i roditelju u postizanju što kvalitetnijeg razvoja i obrazovanja (Vučetić Juretić, 2017). U literaturi se mogu pronaći pod različitim nazivima: internat (lat. internus), konvikt (lat. convictus), alumnat (lat. alumnus), zavod, koledž (franc. college), kampus (lat. campus) i seminar (lat. seminarium). Termini konvikt i alumnat upotrebljavaju se sve rjeđe, dok se u svijetu najčešće koristi naziv internat, koledž ili učenički dom. Jedini normativni naziv unutar suvremenog odgojno-obrazovnog sustava u Hrvatskoj je dom. No, ako govorimo o domu s posebnom namjenom, poput tretmana djece s invaliditetom, koriste se nazivi zavod ili centar (Virić, 2018).

U literaturi se mogu pronaći različite definicije učeničkih domova, stoga ćemo istaknuti njih nekoliko. Rosić (2001) za domove ističe kako su oni srednjoškolske ustanove koje

svoju zadaću ostvaruju sukladno zakonu o srednjem školstvu uz niz posebnosti. Bez učeničkih domova hrvatski školski sustav i njegov kvalitetan razvoj bio bi nepotpun i nedostupan mnogim učenicima, to je mjesto života i rada pod uvjetima suradnje, razumijevanja i tolerancije djece i mladeži iz različitih sredina, različitih običaja i navika. U interakciji domskog života učenik uspješno uči i priprema se za život (Rosić, 2001:14). Nadalje, Klapan definira dom kao važnu socijalnu, odgojno-obrazovnu ustanovu koja učenicima tijekom školovanja organizira smještaj i prehranu, odgojno obrazovni rad te kulturne i druge aktivnosti (Klapan, 1996:17). Vukasović piše da su domovi odgojne ustanove koje zamjenjuju roditeljski dom učenicima koji pohađaju školu izvan mjesta boravka (Vukasović, 2001). Ćuk kaže kako su učenički domovi srednjoškolske ustanove koje nude cjelovitu skrb i danonoćni boravak učenicima koji srednju školu pohađaju izvan mjesta boravka i roditeljskog doma (Ćuk, 2012). Prema Biroševiću, domovi su ustanove za smještaj, prehranu, odgoj i obrazovanje učenika koji pohađaju različite škole izvan mjesta prebivališta. Svrha im je uvijek i svugdje ista, omogućiti učenicima uspješan završetak školovanja. U domu zajedno uče i pripremaju se za nastavu, aktivno i kreativno provode slobodno vrijeme u različitim oblicima slobodnih aktivnosti (Birošević, 2014).

Učenički dom određen je i opisan u zakonu o srednjem školstvu (čl.133). Prema njemu učenički dom je ustanova koja organizira smještaj i prehranu, odgojno-obrazovni rad, kulturne i druge aktivnosti učenika. Pri tome je važno napomenuti da se odgojno-obrazovni rad u ovoj definiciji odnosi na učenje i pripremu za nastavu, dok se sam nastavni proces odvija u srednjoj školi koju pohađa odgajnik. Djelatnost učeničkog doma dio je djelatnosti srednjeg školstva i s njom je programski povezana. Nadalje, isti zakon propisuje da se u učeničkim domovima trebaju organizirati odgojne grupe prema državnom pedagoškom standardu. Ministarstvo obrazovanja propisuje uvjete za prijem učenika, financiranje smještaja i prehrane u domovima, prostorne norme, opremu, plani program odgojnog rada. Ako je domu osnivač druga pravna ili fizička osoba, svaki učenički dom samostalno utvrđuje uvjete za prijem učenika, broj učenika u odgojnim skupinama i troškove njihova smještaja i prehrane (Zakon o srednjem školstvu, „Narodne novine“ NN 126/2012).

3.2. Podjela učeničkih domova

Domovi kao ustanove u kojima se odgaja mogu se kategorizirati prema različitim kriterijima:

Podjela prema namjeni uključuje domove koji osiguravaju smještaj i odgoj djeci koja se trajno nalaze izvan obiteljskog okruženja te one domove koji zbrinjavaju djecu koja su privremeno udaljeni od obitelji (školovanje izvan mjesta prebivališta).

Prema kategoriji dobi odgajanika razlikujemo dječje domove (djeca od predškolske dobi pa sve do završetka osnovne škole), učeničke domove (djeca koja pohađaju srednju školu) i studentske domove (smještaj osoba za vrijeme trajanja studija).

Prema trajanju boravka domove možemo podijeliti na domove za kraći boravak štićenika (domovi za oporavak i liječenje, opservaciju) i domove za trajni boravak djece (posebna pravila života i rada, npr. učenički domovi).

Prema kriteriju stupnja otvorenosti razlikujemo otvorene, poluotvorene i zatvorene domove. Otvoreni domovi ne podrazumijevaju pravna ograničenja boravka korisnika, a njihova prava i obveze utvrđuju se dogovorom. U takvim domovima interakcija korisnika doma i sredine u kojoj se dom nalazi jest slobodna. Poluotvoreni domovi svojim štićenicima omogućuju nesmetano obrazovanje, no u nekim su pogledima zatvoreni naspram sredine u kojoj se nalaze (odgojno-popravni domovi, specijalni domovi i zavodi). Odlike zatvorenih domova su većinom čvrsto postavljeni režim života i rada u domu. Postoje i pojedini domovi koji su u potpunosti zatvoreni, a time se želi postići potpuni nadzor ponašanja odgajanika te zaštititi društvena sredina u kojoj dom djeluje (npr. dom za maloljetne delikvente). Međutim, važno je napomenuti da su navedeno čisti oblici domova koji se kao takvi rijetko pojavljuju u stvarnosti, tj. svi navedeni domovi funkcioniraju s manjim ili većim preinakama.

Podjela domova prema kriteriju spola uključenih odgajanika obuhvaća domove za štićenike istog spola te mješovite domove.

Naposljetku, domove možemo razlikovati s obzirom na njihov kapacitet. U tu podjelu spadaju veliki, srednji i mali domove, a taj kapacitet temelji se na pedagoškim i gospodarskim normativima (Virić, 2018).

4. Povijesna (retro)perspektiva nastanka učeničkih domova

4.1. Povijest domova

Pojava učeničkih domova posljedica je razvoja školstva. Povijesno gledano, učenički domovi imaju različite nazive i specifičnosti. Razlikovali su se po vrstama (domovi za djevojke i domovi za dječake) i po načinu organizacije. U starom vijeku, ponajprije na području Starog istoka, Grčke i Rima, javlja se potreba za odgojem i obrazovanjem djece bogatih slojeva društva. Domovi se otvaraju uz filozofske škole te su tamo, zajedno sa svojim učiteljima, ponajprije boravili budući svećenici, državni činovnici, vojnici i drugi, dok je cilj odgoja bio je obrazovati za navedena zanimanja. U Sparti se, primjerice djecu do sedme godine života odgajalo u obitelji, a potom bi bili smješteni u državne odgojne ustanove u kojima su živjeli do navršene punoljetnosti. Cilj takvih spartanskih ustanova bio je odgoj djevojčica i dječaka – Djevojčice bi se odgajalo da postanu dobre kućanice, supruge i majke, dok bi dječaci ponajviše usavršavali svoje ratničke vještine. Osim vježbanja, dječaci su također učili čitati, pisati, pjevati i slično. Važno je naglasiti da su u spartanske državne odgojne ustanove smjeli ići samo dječaci iz vladajuće klase. Stavljanjem učenika u takve institucije odvajaju ih se od obiteljske sredine, osigurava smještaj i uvjeti za školovanje, a ujedno bi bili stavljeni pod određeni odgojni utjecaj. S druge pak strane, atenski odgoj odvijao se u školama i gimnazijama, a ideal odgoja skrivao se u pojmu *kalokagatija* (skladni razvoj tjelesno lijepa i duševno dobra čovjeka.) U usporedbi s Grčkom, razdoblje rimske kulture i školstva ne donosi previše inovacija u domskom odgoju. Odgoj se prvenstveno događa u obiteljima, gramatičkim školama i sl.

Srednjovjekovno razdoblje ponajprije vežemo uz pojmove feudalizma i Katoličke crkve. Nakon propasti država starog istoka i nakon pojave širenja kršćanstva kao dominantne vjere u istočnoj i zapadnoj Europi, crkva je ta koja se počinje baviti odgojem i obrazovanjem.

Ideal odgoja i obrazovanja u srednjem vijeku bila su sedam slobodnih umijeća: *trivium* (gramatika, dijalektika i retorika) i *kvadrivium* (aritmetika, geometrija, astronomija i teorija glazbe). Postojale su tri vrste crkvenih škola: samostanske, katedralne i župne škole. Može se reći da su samostanske i katedralne škole zapravo bile domovi i ustanove za odgoj i obrazovanje budućeg svećenstva. (Kolesarić, 2019) Zanimljivo je da su samostanske škole s vremenom odvojile odjele: interni odjel bio je za djecu koja su se školovala za svećenike, a eksterni odjel bio je za one koji će obavljati svjetovna zanimanja. (Zaninović 1988; Vukasović 2001). U samostanima, koji su se otvarali za potrebe crkve, prepisuju se crkvene knjige i Biblija. Upravo oni predstavljaju oblike smještaja iz kojih su se razvili današnji učenički domovi. Obično je uz samostan postojalo i sjemenište u okviru kojeg je bila škola i internat (konvikt) za djecu sa šireg područja. U njima su bila smještena i darovita djeca iz siromašnih društvenih slojeva i sa sela. Potreba za opismenjavanjem stanovništva javlja se kako se razvijaju srednjovjekovne države i gradovi. S porastom broja učenika, rasla je potreba i za njihovim smještajem te se uz škole otvaraju ustanove za smještaj učenika. Svrha tih smještaja bila je omogućiti boravak u mjestu školovanja, dobar odgoj i civilizirano ponašanje, pravilan razvoj djece i uspješan završetak školovanja. Troškove za nadarenu i siromašniju djecu snosili su bogate mecene, različite ustanove i gradovi ili pak sama država i crkva. (Birošević, 2014)

Latinska izreka „mens sana in corpora sano“ (zdrav duh u zdravom tijelu) veže se uz razdoblje humanizma i renesanse. Tako možemo zaključiti kako se prije toga velika pažnja pridavala isključivo tjelesnom odgoju. U 14. i 15. stoljeću razvija se humanizam i renesansa koji crpe uzor iz antičke kulture. U tom razdoblju humanije se pristupa djeci i čovjeku općenito, a utjecaj crkve biva smanjen. Unatoč tome, i dalje crkva ima značajan utjecaj u školovanju siromašne nadarene djece jer je za njih boravak u crkvenom internatu bio jedina mogućnost za nastavak školovanja. Također javljaju se pokušaji reforme školstva predvođeni humanistom i pedagogom Erazmom Roterdamskim koji želi osnovati škole za aristokratsku i siromašnu djecu, no ti pokušaji smatraju se utopijskima za to vrijeme. Razdoblje renesanse obilježeno mnoštvom novih obrazovnih ideja završava pojavom Jana Amosa Komenskog (1592. – 1670.). Komenski i pijetisti osnivaju odgojne zavode za boravak, školovanje i život siromašne djece, a

češki pedagog smatra se prvim klasikom pedagogije i začetnikom pedagogije novog doba. Napisao je brojna djela, a glavna mu je teza "uvijek polaziti od stvari". U djelu *Velika didaktika* (1632.) predstavio je opću teoriju odgoja i škole, objasnio didaktičke principe i novi školski sustav.

U razdoblju prosvjetiteljstva u Engleskoj se ističe se John Locke jer nastavlja rad Komenskog. Zalaže se za učenje temeljeno na iskustvu i spoznajnoj teoriji. U Francuskoj se ističe Jean Jacques Rousseau koji zastupa teoriju prirodnog odgoja. Za vrijeme prosvjetiteljstva osnivaju se zavodi i domovi koji funkcioniraju po načelima humanosti, prirodnosti i skladnog života, a slobodno se vrijeme obogaćuje kulturnim sadržajima i tjelesnim aktivnostima (Stilin, 2005.). Tijekom 17. i 18. stoljeća, pod utjecajem prosvjetiteljstva se u gotovo svim europskim zemljama uvodi obvezno, svjetovno, osnovno školovanje o državnom trošku. Provode se i reforme školstva u skladu sa zahtjevima znanosti i društva. U gradovima se otvaraju srednje škole različitih vrsta, niže srednje škole zanatskoga smjera i gimnazije. Temelje se na svjetovnim programima s početka 18. stoljeća i izvan su kontrole Crkve. To dovodi do povećanog broja zavoda za smještaj djece iz provincije i siromašne djece iz gradova u kojima nije bilo sličnih škola. Povećava se broj škola za djevojke, a osnivaju se i škole za seosku omladinu i uvode se realni predmeti u gimnazije čime se povećava broj ustanova za smještaj sve većeg broja djece koja se školuju. (Birošević, 2014)

Valja još istaknuti Johanna Heinricha Pestalozzija koji osniva domove za siromašnu i nezbrinutu djecu na području Švicarske, Johann Friedrich Herbart u Njemačkoj potiče obrazovanje učitelja i osniva eksperimentalnu gimnaziju s internatom. U Italiji polovicom 19. stoljeća salezijanci osnivaju domove za siromašnu djecu, a odgojni je cilj bio i kulturno ponašanje, ljubaznost i razumijevanje. Od odgajatelja se zahtijevala tolerantnost, a organizirali su se seminari za učitelje i odgajatelje. U carskoj se Rusiji domskim odgojem bavio Konstantin Dmitrijevič Ušinski kao i Anton Semjonovič Makarenko koji su iz brige o nezbrinutoj djeci osnivali domove za djecu bez roditelja, domove za preodgoj te kasnije i radne kolonije. Zalagali su se i za dobrobit učitelja i odgajatelja za koje su isticali kako moraju biti dobro odgojeni i obrazovani te smješteni u interate.

Rosić (1986) ističe da industrijalizacija u 19. stoljeću i industrijska revolucija koja joj prethodi, postavljaju domski odgoj kao idealni oblik odgoja za sve, koji ima za cilja postizanje društvene jednakosti. U 19. i 20. stoljeću dolazi do sve većeg razvoja domova, koji sada postaju instrumentom demokratizacije obrazovanja. Ono se odnosi na to da su prvi domovi u moderni zapravo socijalne ustanove za pomoć djeci roditelja u neimaštini, a osnivaju se i posebni domovi za siročad, djecu ometenu u razvoju i djecu s poremećajima u ponašanju. (Rosić 1986).

Birošević (2014) navodi da u 20. stoljeću dolazi do diferencijacije učeničkih domova u dvije sfere: prva su učenički domovi za djecu bez roditelja i adekvatne roditeljske skrbi, čija je uloga pomoći učenicima što uspješnije završiti školovanje; druga sfera učeničkih domova obuhvaća internate u kojima su smještena djeca koja dolaze iz dobrostojećih i bogatih obitelji.

4.2. Učenički domovi u Republici Hrvatskoj - statistički podaci

Broj domova, kao i broj njihovih štićenika varirao je tijekom godina. Tako su 2000. godine u RH djelovala 52 učenička doma; 32 kao samostalne ustanove, a 20 u sklopu pojedinih škola. U njima je bilo smješteno 6.300 učenika/ca srednjih škola ili 3,5 % srednjoškolske populacije i oko 1.150 studenata/tica (Rosić, 2001.).

Nekoliko godina kasnije, točnije akademske godine 2007./2008., postoji 51 učenički dom. Od tog broja je najviše bilo mješovitih (38), potom ženskih (9) a najmanje muških (4). Domske usluge je koristilo 7.660 korisnika i to 3.900 muškog i 3.760 osoba ženskog spola. Od ukupnog broja 80,5 % su polaznici srednji škola, a 19,5 % visokih učilišta (Rosia, 2007.).

U školskoj i akademskoj 2011./2012. godini djeluje 55 učeničkih domova sa 7.890 korisnika. Od tog broja 80,8% pohađalo je srednje škole, a 19,2% visoka učilišta. Nešto više od polovine smještenih u učeničke domove su učenice i studentice, i to 52,9 % .

Prema najnovijim podacima, u školskoj godini 2018./2019., djeluje 58 učeničkih domova na teritoriju Republike Hrvatske. U njima je smješteno 7 422 korisnika. Od ukupnog broja korisnika, 90,1% pohađalo je srednjoškolsko obrazovanje, a 9,9% visoko učilište. Udio učenica bio je 60,9% prema 39,1% učenika (DZS, 2020).

5. Cilj i zadaće odgojnog rada u učeničkim domovima i uvjeti za njihovo ostvarivanje

5.1. Odgojno djelovanje

Želimo li pobliže odrediti što bi podrazumijevao odgoj u učeničkim domovima, potrebno je za početak odrediti što je to odgoj općenito. On bi podrazumijevao usmjeren razvoj čovjeka prema određenim ciljevima. Odgoj nipošto ne znači izostanak usmjeravanja ili besciljno djelovanje na odgajnika. Upravo zato Vukasović ističe kako je odgoj svrhovit proces u kome se očituje jedinstvo odgojnog cilja i zadataka, načela i metoda, što u planski ostvarenom odgojnom djelovanju, uz aktivno i skladno sudjelovanje bitnih odgojnih činitelja, teži prema izgrađivanju potpune ljudske osobnosti. (Vukasović, 2001). Odgoj je zato društvena pojava, ali transformirana u pedagoški fenomen, te kao takav predstavlja svjesno, planirano, ciljem usmjereno (intencionalno) djelovanje društva na procese razvoja i formiranja pojedinca (Vujčić, 2013).

Što odgaja pojedinca? Na njegov razvoj utječu različite aktivnosti – od onih namjernih, poput škola ili nekih drugih organiziranih sustava pa sve do onih nenamjernih aktivnosti kao što su mediji, neformalne interakcije, čitanje literature i slično. Tako odgoj analogno možemo podijeliti na intencionalni i funkcionalni. Ako pobliže definiramo, intencionalni odgoj određuje se kao organizirana, pedagoški osmišljena i ciljem usmjerena društvena djelatnost (Vukasović, 2001), a za cilj si postavlja razvitak svih dijelova ljudske osobnosti. Takav namjeran, tj. intencionalni odgoj obuhvaća školske sustave te velik broj organiziranih, odgojnih utjecaja koji djeluju sa školom i sustavom odgoja i obrazovanja poput primjerice učeničkih domova. S druge strane, funkcionalni odgoj može se definirati kao nenamjerna i neplanirana djelovanja i utjecaj koji zajednica ima na pojedinca. Primjeri funkcionalnih faktora odgoja su svakodnevne interakcije

djeteta s obitelji i prijateljima, razne propagande, proučavanje umjetnosti, mediji, čitanje literature, nekritičko prihvaćanje društveno prihvatljivih ponašanja itd. Ti navedeni utjecaji nisu kontrolirani, a dolaze iz ukupne društvene sredine u kojoj se pojedinac razvija te podrazumijevaju pozitivne, ali i negativne utjecaje. Zbog nedostatka namjere i pedagoške osmišljenosti i organiziranosti odgojnog utjecaja, funkcionalni odgoj ne podrazumijeva pedagoški smisao. Cilj pedagoškog djelovanja u ovom pogledu jest spriječiti mogući negativni utjecaj funkcionalnog odgoja te preobraziti i pedagoški osmisliti to vrijeme, time pretvarajući funkcionalni odgoj u intencionalni (Virić, 2018).

Istaknut ćemo tri glavne zadaće odgojnog djelovanja. Prva zadaća jest prilagođavanje ili adaptiranje gdje se nastoje zadržati društvene vrijednosti koje su korisne ili vrijedne za društveni razvitak, kao primjerice obrasci mišljenja i ponašanja – društvo koje odgojem ne bi prenijelo najvažnija iskustva na mlađe generacije izgubilo bi svoj identitet i smisao. Druga zadaća podrazumijeva društveni razvitak gdje se potiče odgajanje da budu činioci pozitivnih društvenih promjena. Posljednji zadatak tiče se ravoja potencijala svakog pojedinca te poticanje njegove kreativnosti, stvaralaštva i aktivnosti (Virić, 2018).

5.2. Cilj i zadaće odgoja u učeničkim domovima

Kako je odgoj svrhovito, usmjereno i planirano djelovanje, to nužno znači kako moraju postojati ciljevi koji se planiraju ostvariti. Što se zapravo želi postići odgojem u učeničkim domovima, tj. koje su njegove zadaće i ciljevi?

Svaki učenički dom na temelju općeg cilja odgoja izrađuje program odgojnog rada „koji će održavati cjelokupnu odgojno-obrazovnu aktivnost i pokazati kako, tko, i na koji način sudjeluje u ostvarivanju odgojnog cilja“ (Rosić, 2007, 46). Cilj odgoja je „ostvarivanje općeg odgojnog ideala, odgoja slobodne, mnogostrano razvijene, humane i stvaralačke osobnosti“ (Vukasović, 2001:275) a može se postići jedino ako je u jedinstvu s primijenjenim pedagoškim postupcima, odabranim oblicima i načinima odgoja ili korištenim odgojnim sredstvima tj. ako su oni odabrani kako bi pridonijeli ostvarenju cilja. U kontekstu učeničkih domova, cilj odgoja može se definirati kao

nastojanje odgajatelja odgaja da kreiranjem situacije i svojim djelovanjem tako utječe na osobu u razvoju da se ona vlastitim djelovanjem što više približi željenom ustrojstvu ličnosti (Rosić, 2007).

Možemo i reći kako odgoj u domu priprema učenika za prihvaćanje društvenih uloga. Zadaci u krajnosti proizlaze iz odgojnih područja koji su već navedeni u radu. (intelektualnom odgoju, moralnom, radnom, zdravstveno-higijenskom, rekreativnom području odgoja, kulturno-zabavnom i drugima: slobodne aktivnosti, društvenom itd.). Konkretna zadaća nalaze se u izvedbenim programima odgojnih skupina i učeničkih domova, a uvjetovane su konkretnom situacijom i potreba učenika. Kada govorimo o provedbi programa i ostvarivanju postavljenog cilja, ne smijemo zaboraviti kako je uvijek u središtu odgoja učenik, a ne program.

Na pitanje što bi učenički domovi trebali postići odgojem svojih odgajnika pokušava odgovoriti Rosić koji ističe nekoliko zadaća odgoja u učeničkim domovima. (Rosić, 2007)

- razvoj osjećaja sigurnosti, čuvanja života i unapređivanja zdravlja učenika
- razvoj svijesti o potrebi aktivnog odnosa prema osobnom razvoju i obrazovanju, traženja nenasilnih načina zadovoljavanja osobnih potreba, potreba ljudi oko sebe, prirodnog, kulturnog i svekolikog okruženja
- razvoj samopouzdanja i pozitivne slike o sebi
- omogućiti učeniku uvjete poticajne sredine i stručnu pomoć odraslih kako bi se uravnoteženo (ujednačeno) ostvarili svi potencijali na području tjelesnog razvoja, kognitivnog razvoja, socijalizacije, emocionalne inteligencije i kreativnih sposobnosti učenika
- razvoj kvalitetne komunikacije i odnosa, suradnje, otvorenosti i empatičnosti, te razvoj znanja, sposobnosti i vještina za nenasilno rješavanje problema i odgovornog ponašanja prema sebi, drugima i okruženju
- razvoj sposobnosti procjene i samoprocjene, osjetljivosti na okolinu te odgovornog donošenja odluka i odabira učinkovitog ponašanja
- razvoj interesa i sposobnosti u funkciji pozitivnog razvoja i aktualizacije mlade osobe

- razvoj tolerancije i prihvaćanje različitosti te uvažavanje posebnih potreba (djeca s teškoćama i nadarena djeca)
- razvoj otvorenosti prema suvremenim načinima učenja i informiranja
- njegovanje ljudskih prava, slobode, izbora, jednakosti i demokracije za aktivan doprinos građanskom društvu.

Ako bismo polazili iz prijašnjih zastarjelih paradigmi, subjekte odgoja u domovima smatrali bismo odgajatelje. Oni bi položajem bili iznad odgajanika, koji su se smatrali objektima ili pasivnim primateljima znanja: oni bi bili učeni i odgajani, tj. usvajali bi poželjne oblike ponašanja. Danas ne samo da se različitim rječnikom pristupa ovoj tematici, već znamo da su svi koji sudjeluju u procesu odgoja i obrazovanja subjekti tog istog procesa. Odgoj je shvaćen kao obostrana interakcija odgajatelja i odgajanika u kojoj koristi imaju obje strane, a on služi razvoju i osnaživanju ličnosti obaju sudionika te interakcije.

5.3. Domski kurikulum

Odgoj nikada nije bila bezazlena i laka zadaća, a danas odgajati postaje sve teže. Kako pronaći pravu ravnotežu između slobode i nadzora i to u vremenu u kojemu roditelji i nastavnici, pa tako i odgajatelji u učeničkim domovima često imaju osjećaj da gube smisao svog poslanja. (Ćuk, 2012) Jedno od mjesta na kojem susrećemo mlade na koje bismo mogli utjecati i pomoći im na putu sazrijevanja su učenički domovi. Djelatnost odgoja u njima je jedna od najvažnijih sastavnica.

Odgoj učenika unutar doma mora biti osmišljen, svrhovit i dobro usmjeren. Sve te smjernice zapisane su u domskim kurikulumima koji sadržavaju precizno određene ciljeve, zadaće, funkcije, odgojna područja i ostale uvjete kojih se potrebno pridržavati kako bi odgoj u domovima bio pravilno osmišljen, usmjeren i vođen. Rosić (2007) piše kako kurikulum podrazumijeva opsežno planiranje, ustrojstvo i provjeravanje procesa rada i djelovanja s obzirom na odgovarajuće detaljne ciljeve, sadržajne elemente, ustrojstvo te kontrolu postignuća prema globalno postavljenim ciljevima i prema

pretpostavkama za odvijanje procesa. Kada se kreće u izradu domskog kurikulumu valja se ugledati na nekoliko polaznih točaka, a one su:

- 1) Snimanje: analiza okolnosti u domu i procjenjivanje njihova utjecaja na budući program. U ovu fazu također spada analiza dokumenata. (Stanje)
- 2) Kvalifikacija: ovdje se određuje vrsta posla te projektiranje mogućih aktivnosti (Što će se raditi?)
- 3) Kvantifikacija: određuje se trajanje mogućih aktivnosti (Koliko dugo će nešto trajati? Koliko često?)
- 4) Orijentacijsko utvrđivanje metoda, postupaka i instrumenata (Kako će se nešto izvoditi?)
- 5) Orijentacijsko utvrđivanje subjekata za moguće aktivnosti (Tko će što obavljati?) (Rosić 2007).

U nastavku četvrtog poglavlja bit će navedene i opisane neke od sastavnica domskog kurikulumu (funkcije, odgovna područja i ostalo), dok će aktivnosti za slobodno vrijeme kao dio domskog kurikulumu biti pobliže prikazane u zasebnom poglavlju *Provođenje slobodnog vremena u učeničkim domovima*.

5.4. Funkcije učeničkog doma

Učenički dom ima nezamjenjivu funkciju odgoja i obrazovanja srednjoškolske mladeži, potičući njihov školski uspjeh. Dom se ne smije smatrati samo kao spavaonica s učionicom, već je nužno uvidjeti njegovu puno veću ulogu – dom podrazumijeva skrb o učeniku, ali i stvaranje pozitivnog okruženja u kojem svaki učenik može sudjelovati, zadovoljavati svoje potrebe i razvijati vlastitu osobnost. Učenički dom kao takav ima tri osnovne funkcije: socijalnu, psihološku i pedagošku (Guštin, 2016).

Socijalna funkcija određena je društvenim uvjetima nastanka, razvoja i uloge doma u cjelokupnom sustavu odgoja i obrazovanja, a odnosi se na korist društvene zajednice. S tim je povezana i uloga doma kao medija socijalne komunikacije koja se ostvaruje

suživotom odgajnika iz raznih sredina i različitih socijalnih statusa. Taj odnos podrazumijeva toleranciju, razumijevanje, snalaženje i samopotvrđivanje, kao i jednake obrazovne šanse. (Vučetić Juretić, 2017) Također, socijalna funkcija podrazumijeva potrebe gospodarstva za radnom snagom različitih profila i na razvoj odgojno-obrazovnog sustava širenjem mreže srednjeg školstva.

Osim toga, u svakodnevnom odgojnom radu nužno je poznavati učenike koje borave u ustanovi. To se odnosi na socijalni sastav učenika, stanje unutar njihovih obitelji i druga pojedina obilježja koja nam služe kao pokazatelj za pravilno postavljanje i vođenje socijalne, psihološke i pedagoške funkcije rada odgajatelja i ostalog osoblja u domu. Ovi čimbenici omogućavaju učinkovitu komunikaciju i djelovanje odgajatelja u suradnji s učenicima i u korist njihova razvoja (Rosić, 2007).

Psihološka funkcija učeničkog doma odnosi se na domsko ozračje koje je produkt zajedničkog rada i života odgajatelja i odgajnika u učeničkom domu, a omogućuje zadovoljenje potreba i cjelokupni razvitak osobnosti obaju uključenih strana. Drugim riječima, pod psihološkom funkcijom doma podrazumijevamo stvaranje sigurne i poticajne domske klime koja osigurava osjećaj sigurnosti, povjerenja i zadovoljstva svih sudionika odgojno-obrazovnih procesa u ustanovi. U tom aspektu odgajatelji imaju ključnu ulogu. Rosić ističe ako odgajatelj dobije povjerenje učenika, ako mu oni povjere dio svoje istine, to je najbolji dokaz da će on uspjeti u svom radu, da je stvorio povoljnu psihološku klimu, da je potvrdio svoj autoritet (Rosić, 1996). Kao što je navedeno, polazište za stvaranje ozračja povjerenja i pozitivne domske klime za kvalitetan odgoj i obrazovanje učenika jest osobni primjer odgajatelja, ali i međuljudski odnosi, te određivanje pravila ponašanja. Dakle, osim klime, psihološku funkciju čine i stil rada u domu, normativni odnosi, način rukovođenja, održavanje kućnog reda, kakvoća komunikacije među učenicima te između učenika i odgajatelja (Reardon, 1998).

Pedagoška funkcija rada u domovima svoje temelje ima u odgoju učenika u obliku organiziranog odgojnog utjecaja. Ona podrazumijeva sveukupnu organizaciju života i rada u domu te uključivanje učenika u rješavanje problema na koje u njemu naiđu. U domu, u pedagoškom smislu, učenik nikad ne ostaje sam - on je nužno uključen u

različite problemske situacije i upućen na aktivno zalaganje u njihovom rješavanju. On je subjekt odgojnog procesa (Rosić, 1996).

Iznad su navedene tri funkcije učeničkih domova, no njih ne smijemo shvatiti kao konačno definirane i međusobno neovisne – one se konstantno mijenjaju i unaprjeđuju sukladno društvenim promjenama i promjenama u odgojno-obrazovnom sustavu. Sve funkcije doma predstavljaju svojevrsnu poveznicu između roditeljskog i učeničkog doma. Prijelaz mladih osoba iz svog primarnog obiteljskog okruženja u sasvim novo, drugačije i odvojenost od roditelja mogu uzrokovati razvoj poremećaja u ponašanju, nastanak delikvencije i druge psiho-socijalne probleme (Gonzales, 2015). Upravo zbog toga nužna je raznolikost i mnogobrojnost funkcija učeničkog doma. Funkcije se ne smiju kao nekada temeljiti isključivo na zadovoljavanju osnovnih potreba učenika poput hrane i smještaja, već trebaju podrazumijevati kvalitetan odgojni rad odgajatelja i stručnih suradnika s učenicima.

5.5. Odgojna područja u učeničkom domu

U ovom poglavlju rada bit će istaknute dvije podjele odgojno-obrazovnih sadržaja na odgojna područja: prema Rosiću (1996) i Stilin (2005). Radi se o dvama pristupima domskom kurikulumu. Odgojno-obrazovni sadržaji koje je odredio Vladimir Rosić definirani su kao tradicionalni pristup domskom kurikulumu, dok su sadržaji koje je desetak godina kasnije odredila Edita Stilin definirani kao inovativni pristup domskom kurikulumu. U nastavku slijedi pregled oba pristupa.

Rosić (1996) je istaknuo ukupno 7 odgojnih područja, a detaljnije će biti opisana ona područja koja se tiču slobodnog vremena učenika u učeničkim domovima.

:

1) zdravstveno-higijensko, rekreativno i ekološko područje, koje podrazumijeva pravilnu organizaciju, raspored i izmjenu dnevnog i tjednog rada, učenje, slobodne i rekreativne aktivnosti, odmor i redovito spavanje; nastoji se uskladiti način života,

individualne potrebe i životni ritam pojedinih učenika, ali i razvijati svijest i potrebu o higijeni.

2) intelektualno područje odnosi se na to da učenje ne završava u srednjoj školi, već je uloga doma organizirati i omogućiti uvjete za uspješno učenje.

3) moralno i društveno odgojno područje uključuje formiranje moralnog ponašanja i djelovanja, pripremu za obiteljski i društveni život te stvaranje pozitivnog pogleda i odnosa prema radu, materijalnim i duhovnim vrednotama.

4) radno odgojno područje svodi se na to da učenički rad mora proizlaziti iz konkretnih potreba, mora biti dobro organiziran i mora imati pedagoški smisao i svrhu bez vanjske prisile.

5) slobodne aktivnosti i slobodno vrijeme učenika (kod Stilin ima sličnosti s područjem kreativnosti) odnosi se na izbor sadržaja učenika prema njegovim vlastitim sklonostima i sposobnostima. Kontinuirano tijekom cijele školske godine i učenici se upućuju na organizirano korištenje slobodnog vremena - razne sportske i kulturne organizirane aktivnosti koje vode odgajatelji. Provođenjem i organiziranjem takvih sadržaja (kulturne aktivnosti, sportske igre) slobodnog vremena odgajatelji potiču i usmjeravaju učenika da slobodno razvija svoju osobnost, znanja i vještine te da obogaćuje svoj emocionalni život i razvija sebi važne odnose. Slobodno vrijeme je za učenika i njegove aktivnosti, izvan je bilo kakvih domskih obveza, ali podliježe domskim pravilima i vođenju odgajatelja. Učenika tijekom provođenja sadržaja slobodnog vremena odgajatelj treba poticati i usmjeravati na način da slobodno razvija svoju osobnost, da stječe nova znanja i vještine, te da obogaćuje svoj emocionalni život i razvija sebi važne odnose (Guštin, 2016).

6) kulturno-zabavni život učenika je usklađen sa slobodnim aktivnostima učenika i njegovi programi razbijaju jednoličnost svakodnevice.

7) povezanost doma i socijalne sredine oslanja se na aktivno surađivanje i komunikacijudoma s roditeljskim domom, školom, ostalim institucijama te okolinom.

Stilin (2005) ističe četiri odgojno-obrazovna sadržaja koji se spominju u učeničkim domovima, a oni su 1) čuvanje i unapređivanje zdravlja, 2) socio-emocionalno područje, 3) kognitivno područje i 4) kreativnost i posebne potrebe (obogaćivanje života).

1) čuvanje i unapređivanje zdravlja

Cilj ovog obrazovnog sadržaja jest unapređenje kvalitete zdravlja i razvijanje higijenskih navika, kod učenika, a za to je zadužen zdravstveni djelatnik uz suradnju odgajatelja. Program isto tako educira učenike kako bi ih se potaklo na brigu i njegu vlastitog zdravlja i higijene kao i mogućnost pravilnog djelovanja tijekom loše stečenih navika.

2) socio-emocionalno područje

Ovo se područje bazira na socijalizaciji učenika u učeničkim domovima. Ona ovisi o njihovoj spremnosti i otvorenosti te se ostvaruje kroz njegovanje i razvijanje odnosa unutar doma. Cilj socio-emocionalnog područja jest omogućiti uvjete za razvoj učenika kroz socijalne odnose i komunikaciju. Potrebno je stvoriti uvjete za razvoj kvalitetnih međuljudskih odnosa u kojima će učenici emocionalno sazrijevati, primjereno se družiti i komunicirati u domu, ali i u društvu. Isto tako, učenike se potiče na odgovorno ponašanje ne bi li pravodobno i adekvatno rješavali svoje zadaće i obveze i ne bi li uvažavali druge osobe kao i ostvarivali njihove potrebe.

3) kognitivno područje

Glavni cilj u kognitivnom području je osiguravanje uvjeta za postizanje obrazovnih rezultata, a u njegovom izvršavanju ključni su odgajatelji. Oni pružaju pomoć u učenju, organiziraju vrednovanje i prate učenikova postignuća. Osim toga, odgajatelji motiviraju učenike, usmjeravaju njihove aktivnosti te ih potiču da razvijaju interese. Radno mjesto i radna atmosfera s ukupnim okruženjem učenika važna je za stvaranje motivacije za rad. Iz ovog razloga je potrebno da domske prostorije budu što sličnije obiteljskim kao i da se učenicima omogućavaju kraći odmori tijekom učenja. Autorica Klapan govori kako učenje u učeničkom domu zauzima središnje mjesto između mnogobrojnih odgojno-obrazovnih aktivnosti. To je razumljivo jer su učenici došli u učenički dom kako bi uspješno ostvarili i obavili školske obveze, zadovoljili vlastite afinitete i interese te završili svoje školovanje. “ učenje školskog gradiva je organizirano. Organizirani su satovi obveznog učenja za vrijeme kojih odgajatelji daju upute za učenje i druge oblike stručne pomoći. Najčešće se obvezno učenje ostvaruje u domskim učionicama. Vrijeme obveznog učenja precizirano je kućnim redom. Cijela

organizacija života u domu u vrijeme učenja podređena je svladavanju školskog gradiva. U to se vrijeme u učeničkim domovima ne provode druge aktivnosti (Klapan, 1996).

4) *kreativnost*

Ovo je područje iznimno bitno kada govorimo o slobodnom vremenu učenika jer se u njemu učenike upućuje i motivira na organizirano korištenje slobodnog vremena. Slobodno vrijeme svakog učenika na raspolaganju je isključivo za vlastite potrebe njih samih. Tijekom provođenja slobodnog vremena, učenika se konstantno treba poticati i usmjeravati kako bi razvijao svoju osobnost, stekao nove vještine i znanja, da bi obogatio svoj emocionalni život te kako bi komunicirao i razvijao sebi važne odnose. Slobodno vrijeme uključuje sportske, kulturne, likovne i glazbene aktivnosti koje organiziraju i vode odgajatelji (Stilin, 2005.).

5.6. *Materijalno-prostorni uvjeti*

Važnost adekvatnih materijalno-prostornih uvjeta ne treba posebno napominjati jer bez njih kvalitetan odgojno-obrazovni rad ne bi bio moguć. U tom je smislu važna činjenica da su vrlo rijetki učenički domovi koji se nalaze u prostorima tj. zgradama koje su građene upravo za njih. Zbog toga se javlja potreba za funkcionalnim uređenjem i opremanjem postojećih prostora na način koji bi zadovoljio potrebe i interese učenika, a u isto vrijeme odgovarao higijensko-sigurnosnim i tehničkim propisima i normativima. Pri tome u obzir treba uzeti činjenicu da materijalno uređenje doma uvelike utječe na psihološku klimu i ekološke uvjete života u domu. Nadalje, uređenje prostora je vrlo važno i s aspekta komunikacije, otežavajući ili olakšavajući komunikaciju među odgajanicima, odgojnim skupinama ili domom u cjelini.

5.7. Formiranje odgojnih skupina

Formiranje odgojnih skupina odvija se na početku svake školske godine. U najvećoj mjeri ovisi o broju odgajatelja unutar doma, a cilj formiranja grupa jest postizanje pozitivnih suradničkih odnosa među članovima skupine. Pri formiranju skupina, uz poštivanje pedagoških načela, nastoji se u obzir uzeti dob odgajanika te njihova socijalna i intelektualna struktura, a preporučljivo je da skupine ne budu homogene što znači da unutar skupine trebaju biti učenici različitog usmjerenja, struka i sposobnosti. Tako se postiže heterogenost skupine, a takav način suživota obogaćuje živote sudionika grupe te, prema pedagoškom iskustvu, bolje priprema učenike za okolnosti budućeg društvenog života. Što se odgajatelja tiče, njihovo izmjenjivanje svake godine nije najbolje rješenje, već bi isti odgajatelj trebao voditi istu grupu do njihovog napuštanja doma. To omogućuje bolje upoznavanje i više vremena za ostvarivanje prisnijeg, a može se i reći, prijateljskog odnosa odgajatelja i odgajanika (Virić, 2018).

6. Odgojno-obrazovni djelatnici i stručne službe u učeničkim domovima

Svima je poznato kako za djecu u domovima pretežno skrbe odgajatelji, no naravno oni nisu jedini djelatnici zaduženi za učinkovito funkcioniranje doma. Osim odgajatelja, u radu doma sudjeluje ravnatelj te stručni suradnici. Prema zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi iz 2008. godine stručni su suradnici pedagog, psiholog, stručnjak edukacijsko-rehabilitacijskog profila i knjižničar. Poželjno je da svi djelatnici ostvare otvorenu komunikaciju i partnerski odnos što je preduvjet za nastajanje pozitivnog i poticajnog okružja što u konačnici ima rezultat veću kvalitetu rada, efikasnost i uspješnost institucije.

Odgajatelji su pojedinci sa završenim odgovarajućim visokoškolskim obrazovanjem uz ispunjenu dodatnu pedagoško-psihološku naobrazbu. To su djelatnici koji su u neposrednom kontaktu s odgajanicima, stoga su odgovorni za realizaciju odgojno-obrazovnih programa učeničkih domova, a osim toga moraju djelovati i u raznolikim ulogama: oni su mentori, savjetnici, koordinatori, organizatori itd. Svaki pravi

odgajatelj zna da treba darovati nešto od samoga sebe, i ne može se ograničiti samo na pružanje znanja i informacija (Negri, 2008, 21). Drugim riječima, ne odlikuju samo znanja i vještine vrhunskog odgajatelja, već i njegove osobine. Poželjno je da odgajatelji budu topli, izdržljivi, pristupačni, strpljivi, otvoreni te da imaju sposobnost poticanja dvosmjerne komunikacije, posjeduju mnogo energije, dobro prosuđuju tuđe ponašanje i imaju pozitivnu sliku o sebi (Virić, 2018). Ravnatelj je djelatnik doma koji ima dvojaku funkciju: on je poslovni i pedagoški djelatnik učeničkog doma. S jedne strane brine o funkcioniranju doma, odnosno preuzima specifične zadatke važne za funkcioniranje učeničkog doma, a za koje odgajatelj nije dovoljno stručan. S druge strane djeluje kao pedagoški rukovoditelj i nadzire odgojno-obrazovni rad u učeničkom domu. Rosić (2007) za stručne suradnike navodi kako su oni „nositelji interne razvojno-pedagoške djelatnosti škole ili učeničkog doma“.

7. Uloga pedagoga u učeničkom domu

7.1. Razvoj uloge pedagoga u obrazovanju

U ovom poglavlju približit ćemo se razvoju profesije pedagoga kroz domaću povijest te suvremenoj ulozi stručnih suradnika pedagoga. Uloga pedagoga nije oduvijek bila kakva je danas, već se nadograđivala kroz godine promišljanja i istraživanja. Ugrubo se razvoj profesije pedagoga može sažeti u nekoliko faza.

Prva faza razvoja profesije pedagoga započinje polovicom 20. stoljeća kada se osmišljava i legalizira uloga pedagoga. 1964. godine „Zakon o osnovnoj školi“ regulira zapošljavanje pedagoga i propisuje područja rada. Taj zakon pedagoga je odredio kao pomoćnika ravnatelja, a njegove zadatke, umjesto na stručno-pedagoškom radu, bazirale su se na rukovođenju, upravljanju i nadzoru školskog djelovanja. Važna promjena dogodila se 1967. godine kada je slovenski pedagog Franc Pediček objavio „Svetovalno delo in šola“. Bilo je to ključno djelo ovog razdoblja jer uloga pedagoga u obrazovnim institucijama orijentirana i definirana kroz savjetodavan rad i pomoć učenicima (Celenko 2020, prema Staničić 2017). Time se pedagog odmakao od puke organizacije i rukovođenja i približio se izravnom radu s učenicima.

Druga faza omogućila je afirmaciju i stabilizaciju profesije, a trajala je između 1970. i 1990. godine. U tom razdoblju objavili su se radovi, mnogobrojna empirijska istraživanja i istraživanja suradnika, ali i zakoni koji su utjecali na sastavljanje pedagoških timova u školama. („Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju“, 1980. i „Zakon o usmjerenom obrazovanju“, 1982). Sve ove publikacije pomogle su da se konceptualiziraju i operacionaliziraju područja rada pedagoga. Ključni događaj u ovom razdoblju, ali i općenito u razvoju pedagoške profesije, jest izdavanje dokumenta „Konceptija razvojne pedagoške službe“ (1986). Konceptija određuje svrhu, cilj, zadaće, načela i funkcije što su osnovne odrednice rada pedagoga. Osim toga opisuje područja rada, propisuje kvalifikacije zaposlenika, formalne pretpostavke za zapošljavanje i stručne i materijalne normative za rad. U ovom razdoblju dolazi do povećanja broja pedagoga u obrazovnim (ponajprije školskim) institucijama. (Celenko 2020, prema Staničić 2017)

Treća faza razvoja profesije pedagoga započinje 90-ih godina 20. stoljeća, a karakterizira ju deprofesionalizacija jer se u školskim ustanovama omogućila zamjena pedagoga psihologom, a pedagoga je čak mogao zamijeniti bilo koji profesor s 5 godina staža u prosvjeti (*Pravilnik o stručnoj spremi, 1996*). Nakon 2000. godine profesija pedagoga ponovno jača. Donosi se „Konceptija razvojne pedagoške djelatnosti stručnih suradnika“ 2001. godine. Na inicijativu Ministarstva obrazovanja i sporta zapošljavaju se stručni suradnici pedagozi, a to rezultira i „Pedagoškim standardima za osnovno i srednje školstvo“ iz 2008. Godine.

7.2. Kompetencije pedagoga

Pedagozi su stručnjaci koji proučavaju odgoj i obrazovanje i primjenjuju te spoznaje u različitim okruženjima kako bi unaprijedili kvalitetu života pojedinca i u konačnici društva u cjelini. Kvaliteta njihovog rada ovisi o znanjima, kompetencijama, osobinama, suradnicima i ozračju u kojemu rade. Kompetencije možemo definirati kao kombinacija znanja sposobnosti i vještina, stavova i odgovornosti pomoću kojih je

pojedinaac osposobljen za obavljanje određenog posla (Račić 2013, 89). Staničić je kompetencije pedagoga definirao kao odlike, znanja i kvalifikacije potrebne školskom pedagogu da bi uspješno vodio prema ostvarenju stručno-pedagoških ciljeva škole i unapređivanju kvalitete pedagoškog procesa u njoj (Staničić 2005, 35).

Kako su odgoj i obrazovanje smislene i svrhovite djelatnosti nužno ih je pomno osmisliti i predvidjeti, a potom poticati i usmjeravati u skladu s potrebama i potencijalima učenika. Sukladno tomu, u Konceptiji razvojne pedagoške djelatnosti stručnih suradnika (Jurić i sur., 2001) navode se zadaće razvojne pedagoške djelatnosti, a to su:

- 1) deskriptivno-analitičke zadaće, odnosno prikupljanje podataka o odgojnom procesu, njihova sistematizacija, klasifikacija, analiza te mjere potreba korisnika;
- 2) eksplorativno-eksplikativne zadaće koje obuhvaćaju kvalificirano ispitivanje pojava i procesa s ciljem odgovarajućeg djelovanja;
- 3) zadaće modeliranja i projektiranja u radu na stvaranju racionalnih pretpostavki za uvođenje promjena;
- 4) inovativno-razvojne zadaće, tj. uvođenje novog načina, tehnologije ili cilja te stabilizacije novog stanja i
- 5) normativne zadaće koje pretpostavljaju rad na izgrađivanju standarda i operativne procedure – tehnologije rada, metodičkih rješenja, didaktičkih paketa, socijalnih odnosa i ciljeva.

Nadalje Fajedić i Šnidarić (2014) ističu kako je pedagog jedan od najkompetentnijih stručnjaka koji se svakodnevno suprotstavlja mnogobrojnim izazovima današnjeg obrazovanja. Tako navode mnogobrojne specifične zadatke s kojima se pedagog susreće u neposrednom odgojno-obrazovnom radu, a to su sljedeći:

- ispitivanje odgojno-obrazovnih potreba u suradnji s drugim društvenim čimbenicima;
- planiranje i programiranje cjelokupne djelatnosti i razvoja odgojno-obrazovne organizacije, uvođenje novih nastavnih planova i programa;
- godišnje planiranje na razini škole;

- prihvata učenika u obrazovne procese i njihovo uključivanje u rad, posebnoučenika s određenim razvojnim smetnjama, i osiguravanje primjerenog tretmana;
- profesionalno informiranje i usmjeravanje učenika;
- otkrivanje i upoznavanje stvaralačkih mogućnosti učenika i njihovo usmjeravanje;
- istraživanje optimalnih organizacijskih modela i oblika za kvalitetniju realizaciju nastavnih planova i programa;
- prijenos pedagoških teorijskih spoznaja u praksi;
- organiziranje i stvaranje internih pedagoških dokumentacijskih i multimedijjskih središta;
- usklađivanje i usmjeravanje rada stručnih organa;
- permanentno obrazovanje i stalno stručno usavršavanje cjelokupnog kadra, posebno nastavnika: prijam, uvođenje, stažiranje, stručni ispiti, praćenje i vrednovanje njihova rada, napredovanje u zvanje;
- suradnja između škole i okruženja;
- mikro-istraživački zahvati operativnog karaktera, akcijska istraživanja i suradnja s znanstveno-nastavnim ustanovama;
- oživotvorenje Pravilnika o praćenju i ocjenjivanju učenika;
- obrazovanje i osposobljavanje odraslih;
- permanentno praćenje, raščlamba i vrednovanje ostvarenja cjelovitog programa rada i predlaganje mjera za njegovo poboljšanje (Fajedić i Šnidarić 2014, 242, prema Mrkonjić i Zorić 2001).

Kako bi se ostvarile te zadaće, pedagog mora posjedovati znanja, vještine i određene crte ličnosti kako bi se uspio othrvati izazovima današnjice i kako bi uz ostale stručne suradnike postigao što bolje funkcioniranje odgojno-obrazovne ustanove. Za sve to potrebno je imati specifične kompetencije. U nastavku će biti istaknute neke od njih, a pri završetku ovog poglavlja bit će prikazane kompetencije idealnog pedagoga koje je istražio Staničić.

U radu *Kompetencije stručnog suradnika pedagoga u suvremenoj pedagoškoj praksi* (Fajedić i Šnidarić 2014) autorice ističu nekoliko temeljnih kompetencija koje bi trebale krasiti svakog pedagoga.

Prije svega komunikacija na materinjem jeziku i komuniciranje na stranom jeziku. Stručni suradnik pedagog mora imati solidno znanje osnovnog rječnika, ali i širok vokabular te dobro poznavanje gramatike i stila jer svakodnevno komunicira, raspravlja, intervjuira i vodi savjetodavne razgovore. Također, treba paziti na način glasovnog izražavanja, izraze lica, geste te položaj tijela. Važno je i poznavanje osnovnih karakteristika pisanog jezika, kao primjerice životopisa, molbi, stručnih članaka ili stručnih izvješća. Komunikacija ne podrazumijeva samo izražavanje, već predstavlja i sposobnost aktivnog slušanja i razumijevanja sugovornika. Kada se govori o komunikaciji bitno je istaknuti i otvoren pristup tuđem mišljenju i argumentima koji omogućuje pedagogu uključivanje i ostvarivanje konstruktivnog i kritičkog dijaloga.

Kako se tehnologija razvija velikom brzinom nužno je da pojedinac uspijeva uhvatiti korak s njezinim razvojem. Digitalna kompetencija podrazumijeva sigurnu i kritičku upotrebu elektronskih medija u komuniciranju na radnom mjestu i u slobodnom vremenu. Osim toga, nužno je poznavanje glavnih programa za obradu podataka i odlično snalaženje na Internetu. Kritičko odnošenje prema informacijama koje pojedinac pronalazi mora biti prioritet kada se služi internetom. Poznavanje tehnologije omogućava i korištenje primjerenih pomoćnih sredstava, kao što su prezentacije i grafikoni, ali i animacije te on-line kvizovi znanja (Kahoot) koji subjektima često bolje prikazuju i približavaju sadržaj.

Međuljudska i građanska kompetencija obuhvaćaju određene oblike ponašanja kojima pojedinac treba ovladati kako bi kvalitetno sudjelovao u društvenom životu. U širem smislu u tu kompetenciju spadaju sposobnost rješavanja problema i donošenje odluka. Međuljudska kompetencija nešto je uža od građanske i podrazumijeva vještine potrebne za učinkovitu interakciju između dvoje ili više ljudi, dok se građanska kompetencija odnosi na skup kompetencija koje pojedincu omogućavaju sudjelovanje u građanskom životu društva. To se odnosi na poznavanje građanskih prava i ustava, razumijevanje

uloge i odgovornosti institucija zaduženih za stvaranje politike na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj, europskoj i međunarodnoj razini. Međuljudska i građanska kompetencija podrazumijevaju međusobno poštovanje, povjerenje, empatiju i brigu za druge te spremnost da se nadvladaju stereotipi i različitosti.

Poduzetništvo je jedna od kompetencija čija karakteristika nikako nije pasivnost. Ona se odnosi na sklonost inicijativi, aktivno djelovanje i konstantno propitkivanje i mijenjanje pedagoške prakse te prihvaćanje, podržavanje i prilagodbu inovacijama i novim okolnostima. To podrazumijeva i preuzimanje odgovornosti za vlastite postupke, ali i razvijanje vizije te određivanje ciljeva. Za to su pedagogu potrebne vještine analiziranja, planiranja, organiziranja, praćenja i ocjenjivanja raznih pojava kao i pozitivan stav prema promjenama.

Kulturno izražavanje jest kompetencija koja obuhvaća kreativno izražavanje ideja i osjećaja. Može se manifestirati u nizu medija – od književnosti pa sve do svih vrsta umjetnosti. Uz otvoren stav prema različitim kulturnim izražavanjima i njegovanje estetskih vrijednosti, pedagogu nije od viška posjedovati sposobnost umjetničkog izražavanja. Uz sve navedeno, poželjno je znati ponešto o najvažnijim kulturnim radovima pa tako i o nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini.

Staničić je 2001. proveo istraživanje kojim je htio otkriti kompetencije idealnog pedagoga, koje je rezultiralo sistematizacijom kompetencija koja je prihvaćena i korištena u daljnjim istraživanjima. Staničić kompetencije stručnog suradnika pedagoga dijeli u pet kategorija na: osobne, stručne, razvojne, socijalne i akcijske kompetencije.

Osobna kompetencija: pedagog mora biti dosljedan u radu i iskren, pravovremen u rješavanju zadataka, komunikativan i pristupačan. Da bude osoba koja razumije i prihvaća različitost drugih sudionika. U neposrednom radu s djecom i roditeljima pedagog s izraženom osobnom kompetencijom trebao bi biti odgovoran, samopouzdan, odlučan, strpljiv, profesionalan, diplomatski, empatičan, dobronamjeren, jasan, otvoren, iskren, tolerantan i realan. U neposrednim radom sa svojim okruženjem/radnim

mjestom kompetentnog pedagoga tako odlikuju inicijativnost, odlučnost, marljivost, sklonost timskom radu, dosljednost, upornost, otvorenost te informiranost.

Razvojna kompetencija odnosi se na organizacijska znanja i sposobnosti. Pedagog treba imati jasnu viziju rada škole, sudjelovati u organizaciji obrazovnog procesa, biti kontinuirano upoznat sa stručnim znanjima, uvoditi inovacije u odgojno obrazovni rad i biti upoznat s informacijskom tehnologijom. Pedagoga s istaknutom razvojnom kompetencijom krasile bi informatička pismenost, rad u skladu s upravno-pravnim normama, organiziranje i planiranje u funkciji škole, profesionalnost, kreativnost, poznavanje stranih jezika te prepoznavanje potreba zajednice.

Stručna kompetencija odnosi se na profesionalnost pedagoga u poznavanju odgojno-obrazovnog rada koji uključuje poznavanje didaktičkih načela, oblika, metoda, planiranja i programiranja rada itd. Dakle, u radu s okolinom pedagog bi trebao planirati i programirati odgojno-obrazovni rad, poznavati pedagoška načela, znati kako pregovarati i dogovarati se, provoditi pedagoška istraživanja, poznavati stručnu literaturu i poznavati ovlasti pojedinih institucija.

Socijalna kompetencija obuhvaća suradnju sa svim sudionicima odgojno-obrazovnog rada, odnosi se na stil pedagoškog vođenja, odnosno na rješavanje sukoba i motivaciju suradnika. Pedagog treba razumjeti načela međuljudskih odnosa i prepoznati individualne kvalitete pedagoških i drugih radnika, treba biti uporan, tolerantan i sustavante imati razvijene komunikacijske vještine.

Akcijska kompetencija odnosi se na praktično djelovanje pedagoga koje uključuju evaluaciju i rezultate rada. Specifične kompetencije koje bi ovdje spadale jesu Savjetodavni rad s roditeljima, suradnja u provođenju preventivnog programa, objektivnost, problem-solving, (samo)vrednovanje rada i multidisciplinarnost u pristupu (Fajdetic i Šnidarić 2014)

8. Uvod u slobodno vrijeme – pedagojska perspektiva

„Čime se baviš u slobodno vrijeme“? „Što radiš kada ne radiš“? „Čime si zaokupiran kada imaš vremena?“ „Koji su tvoji hobiji?“ samo su neka od pitanja kojima ljudi žele provjeriti nečiju zaokupaciju u vremenu u kojem je oslobođen od rada. No jesu li ljudi uistinu svjesni što predstavlja slobodno vrijeme. Što je oslobođeno vrijeme? Što je dokolica, a što besposlica? Kakvo je to osmišljeno, a kakvo neosmišljeno slobodno vrijeme? Čime je karakterizirano naše slobodno vrijeme? Kakvo je vrijeme oslobođeno od nečega, a kakvo slobodno za nešto? Toliko pitanja, toliko termina i izraza, stoga je logično da ne mogu svi imati isto značenje, zar ne? Gledanje televizije, odmaranje, izrada Božićnih ukrasa, igranje video igara, putovanja, odlazak na trening, pjevanje u zboru, volontiranje, šetnja, ribolov, fotografiranje, pijuckanje kave, izrada ručnih tvorevina i gljivarenje samo su neke od tisuće raspoloživih aktivnosti kojima se pojedinac može baviti izvan svog uobičajenog radnog mjesta, dakle u svoje slobodno vrijeme. No pravo pitanje jest što karakterizira ono istinsko slobodno vrijeme, vrijeme u kojemu je čovjeku na raspolaganju beskonačno široka sfera djelatnosti i stvaralaštva kojima će pridonijeti razvitku vlastite ličnosti – samoostvarenju i samoodgoju. Ispunjava li svaka od navedenih aktivnosti čovjeka i pridonosi li njegovu rastu jednako? Jesu li neke aktivnosti plodonosnije za čovjekov rast od onih ostalih? Možemo li sve navedene aktivnosti definirati kao aktivnosti slobodnog vremena? Kakav karakter moraju imati aktivnosti slobodnog vremena koje bi pridonosile čovjekovu istinskom obrazovanju? U nastavku rada pokušat će se odgovoriti na postavljena pitanja, razlučiti pojmove koji su naizgled sinonimi za slobodno vrijeme te dokučiti što predstavljaju.

Slobodno vrijeme najčešće je određeno kao naličje radnog vremena. Božović se slaže s definicijom francuskog sociologa Dumazediera koji govori kako slobodno vrijeme obuhvaća niz aktivnosti u kojima pojedinac prema vlastitom nahođenju može raditi što želi: odmarati se, zabavljati se, obrazovati se, ostvariti svoje stvaralačke potencijale, pod uvjetom da je oslobođen vlastitih profesionalnih, obiteljskih i društvenih obveza (Božović 1979). Također, bitno je koristiti ispravne termine kada se govori o slobodnom vremenu u kojemu pojedinac samostalno i bez prisile organizira svoje aktivnosti. Slobodno vrijeme „nadređen“ je pojam kojeg zajedno čine besposlica i

dokolica. Čovjek dakle, u vlastitom oslobođenom vremenu može besposličariti (biti oslobođen OD posla – stanje koje ne uključuje aspekt djelovanja u slobodnom vremenu) ili dokoličariti (stvarati, samoobrazovati se, biti slobodan/oslobođen ZA igru i stvaralaštvo). U nastavku rada pobliže će biti određeni spomenuti termini.

Kada čovjek završi s radom, biološkim potrebama i ostalim obvezama, tada može dalje zadovoljiti svoje potrebe. Autorica Vidulin-Orbanić ističe nekoliko potreba koje pojedinac zadovoljava u svom oslobođenom vremenu: to su potreba za zabavom, odmorom i rekreacijom.

Prema mnogobrojnim istraživanjima mladi najviše slobodnog vremena provode u društvu vršnjaka, u izlascima, na tulumima i zabavljajući se, dok su kulturno obrazovne aktivnosti koje zahtijevaju intelektualni angažman najmanje zastupljene. Dakle, zabavom si ljudi najčešće ispunjavaju vrijeme koje ostaje na raspolaganju nakon uobičajenih radnih ili školskih obaveza. Zabavni sadržaji i aktivnosti traže malen ili nikakav angažman. (Fitzgerald, Joseph, Hayes, O'Reagan, 1995; Ilišin, 2001, 2002; VrkićDimić, 2005, 2007 prema Vidulin-Orbanić 2008)

Odmaranje je u današnjem užurbanom životu jedna od najpoželjnijih aktivnosti za izabrati u slobodno vrijeme, no odmor je gotovo nestao iz života zbog pritisaka okoline, brojnih obaveza i pretjeranih zaduženja. U tom vremenu pojedinac obnavlja svoju snagu i opušta se od napetosti svakidašnjeg tempa života. Odmor nije samo san ili drijemanje, odmarati se možemo uz televiziju (ne prateći događanja), listajući novine ili pregledavati društvene mreže (popularno „skrolati“ društvenim mrežama). Pojedine tehnike opuštanje poput joge ili meditacije također su mogu biti oblik opuštanja.

Potreba za rekreacijom pokušava se zadovoljiti izvanškolskim i izvannastavnim aktivnostima, različitim treninzima i ostalim oblicima športskih okupljanja. Rekreacija može obuhvaćati i neformalne oblike tjelesnih aktivnosti poput trčanja, šetanja, osmišljavanja vlastitih „treninga“ ili amatersko bavljenjem sportom. Vučak smatra da mladi na taj način pišu svoj kvalitetan životopis, za razliku od ostatka mladih koji su skloni besposličarenju, ljenčarenju i drugim neželjenim pojavama (Vučak 2000, prema

Vidulin-Orbanić 2008). Kao što je spomenuto, u prvom redu mlade zanimaju aktivnosti usmjerene na relaksaciju, druženje i zabavljanje, dok im rekreacija, koja zahtjeva konkretan angažman i određenu vrstu napora, često nakon prvotnog oduševljenja ili zanosa postaje zamor te tada mnogi odustaju od takvih aktivnosti.

9. Stvaralaštvo i kultura provođenja slobodnog vremena

Kulturno provođenje slobodnog vremena podrazumijeva čovjekovu svjesnost o slobodnom vremenu i njegovim mogućnostima. Prije svega čovjek mora razumjeti kako upravo u slobodnom vremenu ima potpunu slobodu za djelatnost i stvaralaštvo, slobodu za samoobrazovanje i samoostvarivanje, gdje može biti neograničen i oslobođen da napravi nešto za sebe, vođen vlastitim interesima i mogućnostima. Zbog toga Komar slobodno vrijeme shvaća kao vrijeme istinskog obrazovanja. Takvo slobodno vrijeme ne mora nužno imati svrhu, kao što je to slučaj kod neslobodnog vremena, već svrhu ima samu u sebi. Sukladno s time, slobodno i neslobodno vrijeme se razlikuju upravo prema pojmu svrhe. Ono vrijeme koje ima svrhu u sebi samome je slobodno vrijeme, dok neslobodno vrijeme svrhu pronalazi negdje izvana (Komar 2009). Primjerice svrha nečijeg posla (neslobodnog vremena) jest zaraditi novac, steći dobar ugled, biti prepoznat po svom trudu i zanimanju za posao i slično. Drugim riječima svrha rada se ne pronalazi u samome radu – gotovo nitko neće reći kako radi jer mu se radi. No, kada bi djecu upitali zašto se igraju, vjerojatno bi zbunjenim tonom odgovorili: igramo se jer nam se igra. Slobodno vrijeme trebalo bi imati karakter igre -Igra nema nikakvu ‘svrhu’, ona ne služi ničemu. Ona je beskorisna i ne koristi ničemu – ona se ne odnosi unaprijed na konačni cilj. Pravi igrač se igra samo da bi se igrao. (Fink, 1984., 297). Stvaralaštvo je poput igre – prije svega zadovoljstvo, dok je korisnost samo usputna. Stvaralaštvo je prije svega samozadovoljenje vlastitih potreba, samopotvrda i samoostvarenje čovjeka stvaraoaca, tj. djelatna sloboda, a tek onda, i ne nužno, društveno-korisna proizvodnja. (Polić i Polić 2009, 258)

Važnost slobodnog vremena prepoznaje i autorica Vidulin-Orbanić koja piše da je slobodno vrijeme iznimno pogodno za kompletiranje vlastite osobnosti, kako na intelektualnom, tako i emocionalnom planu. U njemu se stvaraju uvjeti za razvoj

dispozicija, sklonosti, vještina, otkriva se nadarenost i talent za određeno područje i pogoduje razvoju svih ljudskih kvaliteta. To je vrijeme za kritičko promišljanje, za stvaranje, za odgoj i učenje, vrijeme za osobnu nadogradnju, za kulturni doprinos i za promicanje kulture življenja (Vidulin-Orbanić 2009).

10. Slobodno vrijeme *od čega i za što*

Ako je slobodno vrijeme zapravo vrijeme slobode, tada kao takvo ima dvije dimenzije: postoji vrijeme oslobođeno OD posla i vrijeme koje je oslobođeno ZA stvaralaštvo. Što to točno znači? Znači da je slobodno vrijeme – vrijeme oslobođeno OD svake prisile i oslobođeno je ZA stvaralaštvo. Ako bi se slobodno vrijeme pokušalo prikazati matematički, onda bi formula izgledala približno ovako: Slobodno vrijeme = besposlica + dokolica. Često nastaju problemi s terminologijom kada se govori o slobodnom vremenu, stoga je potrebno istaknuti i ostale termine koji se poistovjećuju s besposlicom, odnosno dokolicom. Tako su neki od sinonima za besposlicu: vrijeme oslobođeno OD posla (od rada, od obaveza), neosmišljeno slobodno vrijeme (ne uključuje dimenziju stvaralaštva već samo stanje oslobođenosti od rada), dangubljenje i slično. Besposlicu karakterizira pasivnost i odmor. Druga dimenzija slobodnog vremena jest dokolica: vrijeme slobodno ZA stvaralaštvo (vrijeme koje ne podrazumijeva samo stanje oslobođenosti, već uključuje i aspekt stvaralaštva). Pojmovi koji su istoznačni dokolici jesu vrijeme stvaralaštva, igre, samoodređenja itd.

10.1. Besposlica (vrijeme oslobođeno OD rada)

Prvotno, slobodno vrijeme javlja se kao vrijeme slobodno od prisilnog rada, no kao takvo ono je tek nedjelatna besposlica (bez posla) tj. neosmišljeno slobodno vrijeme ili dangubljenje (Anić, 1991., 27). Dakle besposlica je oslobođenost od rada, ali to vrijeme još nije ispunjeno djelatnim samoodređenjem, odnosno stvaralaštvom ili igrom. Zbog toga je besposlica pogodna za razne manipulacije, a kvalitativno provođenje slobodnog vremena događa se u sferi dokolice (Polić i Poliće 2009).

10.2. Dokolica (vrijeme oslobođeno ZA stvaralaštvo)

Nasuprot besposlice kao neosmišljenog vremena *slobodnog od rada*, dokolica je vrijeme *slobodno za igru i stvaralaštvo*, tj. za samodjelatnost kojom se čovjek ostvaruje i djelatno potvrđuje kao slobodno biće (Polić i Poliće 2009, 260). Slično dokolicu promatraju i sljedeći autori: Anić (1991) dokolicu odjeljuje od besposlice i za nju kaže da je slobodno vrijeme osmišljeno nekim poslom. De Grazia (1962) ističe kako dokolicu karakterizira stvaralaštvo, dok je ideal pretvaranje slobodnog vremena u svjesnu i kreativnu dokolicu. Žepić u *Latinsko hrvatskosrpskom rječniku* (1961.) lat. *otium* prevodi sa „dokolica, vrijeme za što“. Ne vrijeme „bez rada“ ili „bez posla“, ne *besposlica*, nego upravo vrijeme „za što“. Dakle vrijeme u kojem se otvaraju mogućnosti samodjelatnog ostvarenja (Polić i Poliće 2009, 260 prema Žepić 1961). Za razliku od većine autora, Janković (1973) dokolicu poistovjećuje s besposlicom. Dokolicu definira kao vrijeme bez obaveza koje se provodi bez određenog sadržaja, dok termin slobodno vrijeme njemu predstavlja istinsko vrijeme stvaralaštva, tj. vrijeme koje ima sociološku i pedagošku konotaciju.

11. Odnos škole i slobodnog vremena

Ako slobodno vrijeme postoji samo izvan vremena rada, (ili za djecu: nakon obavljanja školskih obaveza) onda je zanimljivo istaknuti pomalo paradoksalnu činjenicu da naziv za školu kao ustanovu u kojoj se uči dolazi od grčkog *skholé* (σχολή) što je mišljeno kao dokolica ili *vrijeme za učenje*. Dakle, izvorno, škola nije značila “učilište”, već je Shole u u starom grčkom jeziku značilo – dokolica, besposlica, odmor, zabava. (Prema Hrvatskom jezičnom portalu: tal. scola ← lat. schola ← grč. skholé: slobodno vrijeme iskorišteno za učenje)

Ako se slobodno i radno vrijeme razlikuju putem pojma svrhe, zanimljivo je istaknuti kako se škola (koja je prvotno označavala dokolicu) s vremenom transformirala u radno mjesto učenika. Dakle, škola je u staroj Grčkoj predstavljala dokoličarenje, učenje i samoostvarivanje u vremenu oslobođenom od rada te je svrhu imala u sebi samoj, dok je danas škola lišena takvog karaktera. Svrha današnjeg obrazovanja/školovanja ne

nalazi se u samoj školi i učenju, već u nečemu izvanjskome. Današnja, pomalo otuđena, škola postala je instrument za plasiranje "istreniranih" pojedinaca na tržište rada. Komar upravo zato govori kako se obrazovanje bez slobodnog vremenovanja svodi na funkcionalnu izobrazbu za neko otuđeno znanje ili djelovanje (Komar 2009).

Takvo obrazovanje odgovara potrebama društva i često ne mari za volju i interese subjekata. Kada bi ljude upitali zašto se školuju, većina odgovora mogla bi se svesti na: školujem se jer želim dobro plaćen posao. Malo tko će reći da se školuje jer voli učenje u školskim klupama ili da kroz obrazovanje ostvaruje svoj puni potencijal. Dakle, ako u današnjem, pomalo otuđenom, sustavu obrazovanja ne možemo pronaći priliku za samoostvarivanje i istinsko obrazovanje, onda je sfera slobodnog vremena pravi prostor za to.

12. Samoostvarenje u radnom vremenu: paradoks ili mogućnost?

Ako se sažme ono prethodno napisano, zaključit će se kako u radnom vremenu nema mjesta za samoostvarivanje, nema istinskog obrazovanja i pravog učenja. Na radnom mjestu se radi i zarađuje. Pojedinaac na poslu nema potpunu slobodu odabira aktivnosti, a nema ni slobodu odrediti trajanje i narav te aktivnosti. Dok je na radnom mjestu, on obavlja zadatke koji mu posao propisuje – ne preostaje mu vremena za zamišljanje, maštanje, sanjarenje, igranje ili stvaralaštvo. Tada se nameće pitanje: što s ljudima koji rade ono što vole? Što kada se hobi pretvori u posao? Može li se tada reći da se takvi pojedinci ostvaruju na radnom mjestu kroz posao? U konačnici – postoji li jedinstvo slobodnog i radnog vremena? Zacijelo postoje osobe koje svoje radno vrijeme promatraju kao priliku za učenje i izgradnju, no u konačnici radno vrijeme ne ostavlja dovoljno prostora za provođenje slobodnog vremena. Primjerice, strastveni bankarski djelatnik se usred izdavanja nove kartice korisniku neće moći zamisliti o bilo kakvim pitanjima koja su vezana za struku, (svrha novca, dobrobit građana, humanost/ispravnost bankarskih pristupa, ideje za poboljšanje bankarskih usluga) no to ne znači kako mu radno vrijeme ne može služiti kao poticaj ili izvor za promišljanje o području vlastitih interesa kojima se može baviti izvan radnog vremena. Osim toga, ako se u obzir uzme pojam svrhe, morat će se uvidjeti kako je svrha posla bankara obaviti

zadatke s kojima se susreće kako bi ostvario profit (dobio plaću). Dakle, svrha obavljanja posla nije u samom radu, već izvan njega što samo potvrđuje da se na poslu ne može baviti slobodnim vremenom. Valja se podsjetiti, dokoličarenje i stvaralaštvo nemaju izvanjsku svrhu. Što se sportaša tiče, postoji razlika između amaterskog i profesionalnog sporta. Tako se profesionalni sport može usporediti s poslom, dok se amaterski sport može nazvati igrom/dokolicom. Profesionalni sport nije igra, a za sportaše ni zabava, osim slučajno, nego strogo nadgledani rad (Polić i Poliće 2009, 267). Profesionalni sportaši ne igraju svoje utakmice, oni ih odrađuju i za to bivaju plaćeni, a manjak slobode očituje se i u fiksnim terminima utakmica. Na izjavama poslije utakmica nerijetko se može čuti kako će izbornik neke reprezentacije reći kako je njegova ekipa odradila odličan „posao“ ili kako izborniku taj „posao“ nije stran. Također, vrijeme treninga izražava se u radnim satima, a ne satima igre. Dok je svrha profesionalnih sportaša zaraditi novac, biti prestižan ili prepoznat, svrha amaterskih sportaša jest igrati se i neposredno zadovoljiti svoje potrebe. Iz navedenoga bitno je uočiti ironiju kako se najveće, sada već profesionalno natjecanje, zove upravo Olimpijske „igre“ (Polić i Poliće, 2009). Situacija se malo komplicira kada se dotičemo jedinstva posla i hobija primjerice slikara, glazbenika ili umjetnika općenito. Može se reći kako je to najbliži oblik sjedinjavanja radnog i slobodnog vremena. Slikar tako može slikati/stvarati u svojoj slobodnoj sferi, no ako tu sliku radi prema narudžbi ili s namjerom prodaje iste, tada njegovo djelovanje nema svrhu u sebi samome (to više nije slikanje radi slikanja), a to znači kako ta radnja više ne pripada sferi slobodnog vremena te spada u kategoriju „posla“.

Zaključit će se kako mogu postojati preklapanja radnog i slobodnog vremena u nekim slučajevima, ali se jedino oslobođenom vremenu možemo posvetiti isključivo sebi. Također, radno vrijeme ili pak neka druga strukturirana aktivnost može služiti kao poticaj i motivacija za promišljanje i djelovanje u vremenu dokoličarenja.

13. Komercijalizacija slobodnog vremena

Mladi su sve manje organizatori zabave i slobodnog vremena, a sve više konzumenti sadržaja koje nudi visoko profesionalna mašinerija (zabava, koncerti, utakmice, spektakli i sl.). Konzumenti postaju pasivni auditorij, nepripremljeni za aktivno provođenje slobodnog vremena (Mlinarević i Gajger 2010, 44). Tako su mladi vrlo često pasivni sudionici ili promatrači u sadržajima slobodnog vremena umjesto da budu kreativni i aktivni sudionici. Svima koji ne znaju što bi sa sobom kada ne moraju raditi prodaju se paketi komercijalno upravljane besposlice, obvezno naslovljeni kao aranžmani za „slobodno vrijeme“ (Polić i Polić 2009, 262). Tako netko u svoje slobodno vrijeme može odlaziti na zabave, utakmice ili pak tečajeve stranog jezika, trenirati neki sport ili pohađati satove kuhanja. No, mogu li se te radnje uopće svrstati u sferu slobodnog vremena? Tečajevi se plaćaju, određeni su brojem ljudi i terminom, (moglo bi se reći kako imaju radno vrijeme) a vrlo vjerojatno imaju vlastiti plan i program – što će se koji sat učiti. Daleko je to od sfere dokoličarenja, ali ipak nemamo problem reći kako u svoje slobodno vrijeme idemo na tečaj ili trening iako te aktivnosti nemaju karakter plodonosne dokolice. Osim toga, da bi ljudi proveli svoje „slobodno“ vrijeme, često trebaju konkretno mjesto i vrijeme zbivanja aktivnosti te određeni sadržaj, zatim sredstva i pomagala koja smatraju neophodnima za bavljenje različitim aktivnostima: od športske odjeće i obuće, rekvizita, opreme i slično. Zašto se pak onda u vlastitoj dosadi poseže za takvim već organiziranim aktivnostima koji nam ostavljaju malo prostora za slobodno djelovanje, a nerijetko se nazivaju aranžmani ili aktivnosti za *slobodno vrijeme*? Odgovor je donekle logičan – Tko se želi suočiti sa svojim otuđenjem i nesposobnošću da si sam osmisli slobodno vrijeme? Tko se želi suočiti sa spoznajom da mu je u vremenu slobode upravo sloboda teret kojega se želi riješiti? (Polić i Polić 2009, 262). Ljudi su se prepustili vlastitoj pasivnosti i zoni komfora besposlice, ne mogu prevladati dosadu bez zadanih obrazaca ili aktivnosti te tako postaju bezvoljni za konstruktivno i samostalno osmišljavanje slobodnog vremena. Samo će se oni najkritičniji uspjeti ohrabriti da si svoje slobodno vrijeme osmisle sami – da se odmaknu od komercijalizirane besposlice te da ju pretvore u kvalitetnu i ispunjavajuću dokolicu. No, bitno je postaviti još jedno pitanje. Zašto je uopće došlo do primamljivih marketinških ponuda za ispunjavanje nečijeg slobodnog vremena?

Gledano očima današnjih zapadnih društava – ovo „vrijeme ničega“ je opasno jer može završiti u raznim oblicima disfunkcionalnosti (ovisnosti, nepoželjno ponašanje). Otuda i potreba takvih društava da se ovo „slobodno vrijeme“ na neki način strukturira, „ponudi“, kontrolira, upravlja, da se predlažu na izbor različite „aktivnosti“ u kojima će čovjek pobjeći od bezdana vremena koje je oslobođeno (još uvijek neosmišljeno), pri čemu provođenje ovog oslobođenog vremena poprima isti onaj oblik heteronomije kao i rad, samo što je cijeli mehanizam prikriven (Komar 2009, 298).

14. Odgoj i obrazovanje za slobodno vrijeme

Kako ljudi definiraju slobodno vrijeme? Najčešće se ne razlikuju dokolica i besposlica te se ti pojmovi stavljaju pod zajednički naziv *slobodno vrijeme*. Kada u tražilicu Google (na hrvatskom jeziku) upišemo slobodno vrijeme dobit ćemo više od 15 milijuna rezultata. Za pretraživanje dokolice izaći će oko 130 tisuća, a besposlice 37 tisuća (Te brojke su i rezultat vještog prekrivanja voditelja paketa za provođenje slobodnog vremena koji bi se točnije trebali zvati paketi za besposlicu – no tako ne zvuči toliko privlačno). Može se reći datakvo nerazlikovanje i nepoznavanje termina ide u korist komercijalizaciji slobodnog vremena i odmicanju od svjesnosti važnosti slobodnog vremena za osobni razvoj.

Biti besposlen i dokolan nikako nije isto, jer dok besposlen *ne mora* raditi, dokolan se *može* igrati ili stvarati. Oslobođen vanjske prisile, besposlen može biti svatko, a dokolan samo onaj tko za samodjelatno ostvarenje već ima neke mogućnosti. A to znači da je za dokolicu potrebno odgajati i biti odgojen. (Polić i Polić 2009, 260)

Kada se čovjek odmakne od rada, tada shvaća koliko mu je slobodno vrijeme bitno za akumulaciju psihofizičke energije, pogodno za razmišljanje, stvaranje, igru i maštanje. Kada shvati da u svojoj oslobođenosti od rada i ostalih obaveza ulazi u sferu slobodnog vremena tada će početi razmišljati i o kulturi provođenja slobodnog vremena. Na koji način mlade educirati o kulturi provođenja slobodnoga vremena? Upravo su škole pravo mjesto za to!

Nekome bi naizgled izgledalo smiješno kada bi se u školama učilo o slobodnom vremenu, no o slobodnom vremenu štošta se ima za reći i saslušati. Prvi korak je osvješćivanje kako je slobodno vrijeme neograničena sfera u kojoj se pojedinac nesmetano ostvaruje. Kako će itko početi proučavati o slobodnom vremenu ako se s tim ne susretne u sustavu obrazovanja? Vjerojatno jedino iz sretne slučajnosti. Kako ćemo se othrvati manipulacijama i komercijalizaciji slobodnog vremena? Kako ćemo se pokrenuti iz lagodne i dosadne besposlice i početi koristiti slobodno vrijeme za stvaralaštvo, igru i istinsko obrazovanje? Kako ćemo potaknuti kritičko razmišljanje prema slobodnom vremenu? – obrazovanjem.

Nažalost, u školama ne postoji zaseban školski predmet unutar kojega se progovara o filozofiji slobodnog vremena, ali također tema slobodnog se vremena rijetko ili nikada neće naći unutar plana i programa pojedinog školskog predmeta. Iako se u školi ne odgaja za slobodno vrijeme, dašak aktivnosti slobodnog vremena može se pronaći u školskoj ponudi izvannastavnih aktivnosti. Najčešće se sve svodi na organizaciju i provođenje nekoliko oblika izvannastavnih aktivnosti, na koje škole obvezuje Zakon o osnovnom i srednjem školstvu (NN, br. 87, 2008), a koje su često ograničene organizacijskim, kadrovskim i materijalnim uvjetima pojedinih škola. Tako umjesto ponude aktivnosti za koje su učenici zainteresirani i motivirani, škole nude one aktivnosti za koje imaju uvjete. Često se događa da izvannastavne aktivnosti provode učitelji koji time samo popunjavaju satnicu, a nisu dovoljno stručni ni motivirani za „dodijeljenu“ im aktivnost (Mlinarević i Gajger 2010, 50). Svi navedeni problemi poziv su u pomoć pomalo otuđenog obrazovnog sustava u kojemu se zasigurno mora pronaći mjesta za progovaranje i učenje o mogućnostima slobodnog vremena. To je najsigurniji način kako bi se osvijestile mogućnosti pojedinaca u slobodnom vremenu, kako bi se uspjeli othrvati dosadi i kako bi potaknuli mlade na stvaralaštvo, igru i osmišljavanje slobodnog vremena.

15. Provođenje slobodnog vremena u učeničkim domovima

Kurikulum je širok plan i program odgojno-obrazovnog rada koji u sebi uključuje ciljeve, sadržaje, metode, strategije razvoja i vrednovanje u pojedinoj odgojno-obrazovnoj ustanovi. Baš kao i škola, učenički dom također ima vlastiti kurikulum pa tako u domski kurikulum spadaju sadržaji navedeni u 4. poglavlju ovog rada (ciljevi, zadaće, funkcije, materijalno prostorni uvjeti, odgojna područja i slično). Osim navedenih sadržaja, u kurikulumu doma mogu se pronaći i određeni sadržaji za slobodno vrijeme učenika. Pod slobodnim vremenom u ovom kontekstu podrazumijeva se ono vrijeme koje ostaje učenicima na raspolaganju za njihove osobne potrebe. Tog vremena, zbog mnogobrojnih obaveza, najčešće nema mnogo. Aktivnosti za slobodno vrijeme su pedagoški osmišljene aktivnosti koje se mogu pronaći u različitim oblicima i formama ovisno o mogućnostima doma i interesu učenika, a mogu se realizirati u prostoru doma, ali i izvan njega. Tako se u domskom kurikulumu može pronaći program slobodnih aktivnosti pod različitim imenima kao primjerice *nogomet, zbor, plivanje, jedimo zdravo i odgovorno, rukotvorine* itd. Naravno, u kurikulum nije dovoljno upisati samo naziv aktivnosti, već valja pominje odrediti ostale značajke poput nositelja aktivnosti, ciljeve, namjenu, način realizacije, vremenik, troškovnik, način evaluacije i slično.

Zašto je važna ponuda slobodnih aktivnosti unutar doma? Slobodno vrijeme u domu najznačajnije je za odgojni utjecaj. Ukoliko domovi ne posvećuju dovoljno pažnje organiziranom i smislenom korištenju slobodnog vremena, odgojni rad najčešće se svodi na puko izvršavanje i poštivanje kućnog reda, odnosno režima, koji je u domu propisan, stoga je sasvim normalno da mladi unutar doma traže zabavu i aktivnu rekreaciju. Ukoliko im dom to ne osigura, mladi se mogu prepustiti besposličarenju ili izmisliti različite oblike zabave koji mogu djelovati nepovoljno na razvoj njihove ličnosti (odgajani se može prepustiti ulicu, drogama, alkoholu, lošem društvu i slično). Kao što se ranije spominjalo, potrebno je potaknuti mladog čovjeka na djelatno iskorištavanje slobodnog vremena, stvaralaštvo i igru kako bi se razvio, stekao nova

znanja i vještine te obogatio emocionalni i društveni život. Upravo je iz tog razloga potrebno uložiti velike napore kako bi se unutar doma na najsvrsishodniji način i u interesu učenika organiziralo slobodno vrijeme i osmislile razne slobodne aktivnosti. Tako se slobodno vrijeme unutar doma mora osigurati prema osobnim potrebama i mogućnostima svakog pojedinog učenika uz pomoć i savjetovanje odgajatelja. Također, slobodno vrijeme i razina njegova korištenja jedan je od najboljih pokazatelja otvorenosti doma i njegove povezanosti s društvenom sredinom.

Korištenje slobodnog vremena u kontekstu učeničkog doma može se podijeliti u tri skupine: aktivnosti za odmor, rekreaciju i razvoj ličnosti (Rosić 2007).

- 1) Odmor je proces kojim se obnavlja istrošena energija te prikuplja nova snaga potrebna za život i rad. Neke aktivnosti koje su namijenjene odmaranju jesu šetnje, izleti, kupanje ili nezahtjevne igre, a one se mogu odvijati na razne načine i na raznim mjestima.
- 2) Drugu skupinu aktivnosti čine razni oblici rekreacije, a njihov zadatak je aktivni odmor, razonoda i zabava. U tu skupinu spadale bi razne društvene i pokretne igre, trčanje, šetnja, planinarenje i slično.
- 3) Aktivnosti za razvoj ličnosti jesu aktivnosti obrazovnog, kulturnog, umjetničkog ili informativno-poučnog karaktera. To bi obuhvaćalo radionice, otvorena i interaktivna „predavanja“, posjeti kulturnim ustanovama i slično.

Koliko god je zahtjevno osmisliti i organizirati slobodne aktivnosti unutar doma, smisleno ih održavati i pratiti jednako je teško, ako ne i zahtjevnije. Svi stručni suradnici, naročito odgajatelji i pedagozi u neposrednom su kontaktu s odgojnom praksom te su oni najzaslužniji za praćenje i analizu stanja slobodnih aktivnosti. Oni bi trebali poznavati učenike i njihove interese kako bi što bolje i primjerenije sastavili ponudu slobodnih aktivnosti, a zatim te iste aktivnosti konstantno usmjeravali i prilagođavali učenicima i trenutnom stanju u domu. Uz sve navedeno, organizatori bi trebali biti svjesni kako će dom ostvariti svoju društvenu i pedagošku ulogu jedino kroz aktivnu suradnju s roditeljskim domom i društvenom i radnom sredinom. Domovi ne smiju biti izolirani od roditelja, građana te društvene i radne sredine, ne smiju biti

ograničeni samo na domske uvijete i domski način života jer takvim načinom rada ne bi mogli ostvariti svoju društvenu poziciju u odgoju i obrazovanju (Rosić 2007). Ako se u obzir uzme sve navedeno, nije teško zaključiti kako osobe koje su zadužene za odgoj i obrazovanje u domskoj sredini moraju biti izuzetno spremne, vješte i kompetentne kako bi bile spremne uložiti maksimalni napor da se stvori poticajna sredina i atmosfera u kojoj će svaka individua unutar doma (ne samo učenici) moći rasti, razvijati se i odgajati se i unutar prostora slobodnog vremena.

15. Empirijski dio istraživanja

15.1. Prvotna ideja istraživanja

Prvotni plan bio je ispitati zadovoljstvo učenika slobodnim aktivnostima u učeničkim domovima. To bi se odnosilo na zadovoljstvo količinom ponuđenih aktivnosti, kao i na zadovoljstvo količinom vremena koja je prema rasporedu predviđena za slobodne aktivnosti. Osim toga, učenici bi tako preko anketnog listića mogli predložiti slobodnu aktivnost koju bi željeli vidjeti u ponudi njihova učeničkog doma, kao i iskazati prijedloge za poboljšanje dosadašnjih slobodnih aktivnosti. Tako osmišljeno istraživanje nije bilo moguće provesti zbog toga što većina učenika nije boravila u domu, a slobodne aktivnosti bile su im zabranjene zbog socijalne distance i „mješovitih“ odgojno-obrazovnih skupina. Naime, dana 16. ožujka 2020. godine zbog pandemije COVID-19, na temelju preporuka epidemologa prekinuta je redovna, a pokrenuta nastava na daljinu. U skladu s epidemiološkom situacijom svaka školska ustanova mogla je odabrati jedan od predložena tri modela odgojno-obrazovnog rada u uvjetima povezanim s bolesti COVID-19. To su:

A model: odgojno-obrazovni rad i nastava u ustanovi

B model: mješoviti oblik odgojno-obrazovnog rada/nastave (dio u ustanovi, dio na daljinu i to dva dana u školi, a tri dana od kuće ili jedan tjedan u školi, a drugi tjedan na daljinu)

C model: odgojno-obrazovni rad i nastava na daljinu

Model nastave	broj škola	% škola	% učenika
A - nastava u školi	455	33,38%	32,86%
B - mješoviti (2+3/3+2)	7	0,51%	0,56%
B - mješoviti (tjedan po tjedan)	8	0,59%	0,40%
C - online nastava	99	7,26%	7,45%
Kombinacija A i B	28	2,05%	1,83%
Kombinacija A i C	764	56,05%	56,69%
Kombinacija B i C	2	0,15%	0,21%
Ukupno	1363	100,00%	100,00%

Preuzeto sa web stranice *i-nastava* Ministarstva znanosti i obrazovanja: 4. svibnja 2021.

Iz tabličnog prikaza može se zaključiti da je većina škola radila po kombinaciji A i C modela. Zbog toga je dio učenika napustio učeničke domove i za to vrijeme i prati nastavu od kuće. To može značiti i izostajanje sa slobodnih aktivnosti u domu, a samim time i izostajanje iskustva potrebnog za procjenu zadovoljstva aktivnosti. Također, u domovima se, zbog zdravstvenih preporuka, susreti uživo trebaju svesti na minimum. Iz tog se razloga pojedine slobodne aktivnosti zacijelo nisu mogle realizirati kako su prvotno osmišljene. Drugim riječima, u kontekstu prvotnog plana istraživanja, ne zna se bi li učenička samoprocjena zadovoljstva slobodnim aktivnostima bila realna/valjana, baš kao i njihovi prijedlozi za poboljšanje tih aktivnosti.

Nadalje, prema uputama za rad učeničkih domova Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo i Ministarstva znanosti i obrazovanja, do daljnjega su zabranjeni svi posjeti domovima osim nužnih posjeta vezanih uz pitanje zaštite zdravlja, sigurnosti i obrazovanja (Koronavirus.hr – Službena stranica vlade za pravodobne i točne informacije o koronavirusu). Iz svih bi se navedenih razloga bilo rizično upuštati u istraživanje uživo, stoga je rad na pedagoškoj dokumentaciji postupak koji se koristio u istraživanju.

15.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja su slobodne aktivnosti u domskom kurikulumu te njihova uloga u afirmaciji odgoja i zaštitnih čimbenika personalizacije. Prema posljednjim podacima državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske u akademskoj godini 2019./2020. u 58 učeničkih domova boravilo je 7459 korisnika. To znači kako unutar sustava postoji ogroman broj pojedinaca različitih karaktera, interesa, želja i potreba koji izvan mjesta prebivališta traže mogućnost da se ostvare u vremenu oslobođenog od njihovih obaveza – u vremenu slobodnih aktivnosti. Tako u učeničkim domovima postoje razne sportske i kulturno-umjetničke grupe čiji se članovi okupljaju jednom ili dva puta tjedno kako bi uz pedagoško vodstvo čitali, recitali, svirali, slikali, igrali nogomet, košarku i još mnogo toga.

15.3. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je odrediti sadržaj slobodnih aktivnosti u učeničkim domovima (na temelju dostupnih podataka iz domskog kurikulumu) te odrediti zastupljenost slobodnih aktivnosti (čestinu) unutar istraživanog uzorka. Nadalje, želi se identificirati uloga slobodnih aktivnosti u afirmaciji odgoja i zaštitnih čimbenika personalizacije

Operacionalizacija pojmova:

Ponuda slobodnih aktivnosti odnosi se na aktivnosti koje su učenički domovi u RH isplanirali za provođenje slobodnog vremena učenika u domu. Takve su aktivnosti realizirane u obliku raznovrsnih interesnih grupa kao što su: glazbena, likovna, literarna grupa; nogometna, košarkaška družina, šahisti i slično. Svaka od navedenih grupa/skupina/družina predstavlja jednu slobodnu aktivnost. Za potrebe ovog istraživanja sve ponuđene slobodne aktivnosti bit će grupirane u dvije vrste aktivnosti: sportske i kulturno-umjetničke aktivnosti.

Zastupljenost (čestina) aktivnosti označava učestalost pojavljivanja određene slobodne aktivnosti u uzorku koji se istraživao. Tako će se utvrditi koliko od istraživanih domova u ponudi ima specifičnu slobodnu aktivnost.

Uloga slobodnih aktivnosti u afirmaciji odgoja – želi se naglasiti kako slobodno vrijeme najviše utječe na odgojnu dimenziju u učeničkom domu.

Zaštitni čimbenik personalizacije: konstruktivno provođenje slobodnog vremena zaštitni je čimbenik razvoja osobnosti.

15.4. Istraživačka pitanja

Iz postavljenog cilja istraživanja, mogu se postaviti sljedeća istraživačka pitanja:

Koje se slobodne aktivnosti provode u učeničkim domovima u RH (sadržaj, čestina)?

Mogu li rezultati istraživanja ukazati na potrebu unaprjeđenja razvoja domskog kurikulumu i(li) specifičnih interesa učenika?

Zašto su konstruktivno provođenje slobodnog vremena i slobodne aktivnosti (učenika u učeničkim domovima) zaštitni faktor personalizacije i socijalizacije?

15.5. Vrsta i način istraživanja

Vrsta istraživanja s obzirom na:

Primjenjivost: u ovom se slučaju radi o fundamentalnom istraživanju.

Metodološki pristup: Kvalitativno istraživanje.

Vrstu prikupljenih podataka: Sekundarno istraživanje.

Mjesto prikupljanja podataka: Teorijsko istraživanje

Vrijeme: Istraživanje slobodnih aktivnosti učenika (prema sadržaju i čestini) u razdoblju od 2019. do 2021. (akademske godine 2019./2020. i 2020./2021.)

15.6. Uzorak

Kako se radi o istraživanju koje do podataka dolazi iz sekundarnih izvora, podaci o ponudi slobodnih aktivnosti prikupljeni su proučavanjem planova i programa te web stranica 50 učeničkih domova na području RH.

(Domovi su poredani abecednim redom prema gradovima. (Ž) označava ženski učenički dom, ostali domovi su mješoviti).

UČENIČKI DOM	GODINA PLANA I PROGRAMA
BAKAR - UD POMORSKE ŠKOLE - BAKAR "TOMISLAV HERO"	2020/2021
BEDEKOVČINA - UD SŠ BEDEKOVČINA	2020/2021
BJELOVAR - UD BJELOVAR	2020/2021
BOL - UD SŠ BOL	2020/2021
DUBROVNIK - DOM UČENICA DUBROVNIK (Ž)	2020/2021
DUBROVNIK - UD PAOLA DI ROSSA (Ž)	2020/2021
DUGA RESA - UD SŠ DUGA RESA	2020/2021
GAREŠNICA - UD GAREŠNICA	2020/2021
GOSPIĆ - UD GOSPIĆ	2019/2020
IVANIĆ GRAD - UD IVANIĆ GRAD	2020/2021
KARLOVAC - UD KARLOVAC	2020/2021
KAŠTEL ŠTAFILIĆ - UD SŠ BRAČE RADIĆ	2020/2021
KORENICA - UD SŠ PLITVIČKA JEZERA	2020/2021
KRIŽEVCI - UD KRIŽEVCI	2020/2021
KUTINA - UD KUTINA	2020/2021
LOVRAN - UD LOVRAN	2020/2021
MORAVICE - UD ŽELJEZNIČKE TEHNIČKE ŠKOLE MORAVICE	2020/2021
OGULIN - UD OGULIN	2020/2021
OSIJEK - PROSVJETNO-KULTURNI CENTAR MAĐARA U RH	2020/2021
OSIJEK - SREDNJOŠKOLSKI ĐAČKI DOM OSIJEK (Ž)	2019/2020
OSIJEK - UD HRVATSKOGA RADIŠE	2020/2021
OSIJEK - UD SŠ DAVOR MILAS	2020/2021
OTOČAC - UD SŠ OTOČAC	2020/2021
PAKRAC - UD SŠ PAKRAC	2020/2021
PLITVIČKA JEZERA - UD SŠ PLITVIČKA JEZERA	2020/2021
POŽEGA - UD POŽEGA	2020/2021
PREGRADA - UD SŠ PREGRADA	2020/2021
PULA - UD PULA	2020/2021
RIJEKA - UD KVARNER	2020/2021
RIJEKA - UD PODMURVICE	2020/2021
RIJEKA - UD SUŠAK	2020/2021
SPLIT - UD SPLIT	2020/2021
SPLIT - ŽENSKI ĐAČKI DOM (Ž)	2020/2021
VARAŽDIN - UD VARAŽDIN	2020/2021
VIROVITICA - UD VIROVITICA	2019/2020
VUKOVAR - UD VUKOVAR	2020/2021
ZADAR (SREDNJOŠKOLSKI ĐAČKI DOM ZADAR)	2020/2021
ZAGREB - UD A.G.MATOŠ	2020/2021
ZAGREB - UD ANTE BRUNE BUŠIĆA	2020/2021
ZAGREB - UD DORA PEJAČEVIĆ (Ž)	2019/2020

ZAGREB - UD FRANJE BUČARA	2020/2021
ZAGREB - UD IVANA MAŽURANIĆA	2020/2021
ZAGREB - UD MAKSIMIR	2020/2021
ZAGREB - UD MARIJE JAMBRIŠAK	2020/2021
ZAGREB - UD NOVI ZAGREB	2020/2021
ZAGREB - UD ŠPORTSKE GIMNAZIJE "SELSKA"	2020/2021
ZAGREB - UD ŠKOLE ZA MED. SESTRE MLINARSKA (Ž)	2020/2021
ZAGREB - UD ŠKOLE ZA PRIMALJE (Ž)	2020/2021
ZAGREB - UD TEHNIČKE ŠKOLE	2020/2021
ZAGREB - UD TIN UJEVIĆ	2019/2020

15.7. Prikupljanje podataka – postupci i instrumenti

Podatak o ponudi slobodnih aktivnosti i broju učenika u domu najčešće se mogao pronaći u sadržaju domskog kurikuluma. U pojedinim slučajevima podaci su preuzeti sa službenih domskih stranica. Sukladno s navedenim, postupak jest rad na dokumentaciji, a instrumenti istraživanja jesu planovi i programi učeničkih domova te sadržaj web stranica učeničkih domova.

15.8. Obrada podataka

Za početak, zabilježene su slobodne aktivnosti koje se mogu pronaći unutar sadržaja 50 domskih kurikuluma na području RH. Sve slobodne aktivnosti koje su bile uključene u istraživanje podijeljene su unutar dvije skupine, a to su sportsko-rekreacijska i kulturno-umjetnička.

Nadalje, brojčano je prikazana zastupljenost svake (pojedine) slobodne aktivnosti u domskim kurikulumima. Drugim riječima, saznat će se u koliko se domova, od njih 50 proučavanih, može pronaći specifična slobodna aktivnost ili specifična grupa takvih aktivnosti.

Pojedini su domovi u ponudi slobodnih aktivnosti imali primjerice foto skupinu i filmsku skupinu te se smatra kako je u njihovom kurikulumu obuhvaćena aktivnost koja

se može svrstati u *multimediju*. Prema istom principu, trčanje, pilates, teretana i ostale aktivnosti svrstane su u *rekreaciju*. Pojedine su slobodne aktivnosti grupirane prema načelu sličnosti radi preglednijeg prikaza rezultata (te grupirane aktivnosti nalaze se u zagradama u sljedećem odlomku).

Za potrebe prikaza zastupljenosti pojedinih vrsta aktivnosti koristit će se sljedeća grupacija:

Sportsko-rekreacijske aktivnosti: stolni tenis, šah, nogomet, odbojka, badminton, košarka, ples, streljaštvo, pikado, plivanje, rukomet, biljar, yoga, stolni nogomet, gimnastika, tenis i rekreacija (u koju se ubrajaju fitness, teretana, trčanje, funkcionalni trening, kondicijska priprema, pilates)

Kulturno-umjetničke aktivnosti: knjižničarsko-recitatorska grupa (recitatorska, dramska, knjižničarska, literarna skupina i njihove kombinacije), kreativna skupina (rukotvorine, keramika, dizajn i estetsko uređenje doma) multimedija (film, foto, video i web grupe), glazbeni sastav (bend, tamburaši), eko skupina (botaničari i recikliranje), pjevačka sekcija (zbor i klapa), novinarska grupa, folklor, kulturološka grupa – posjet kinu i kazalištu, likovna grupa, zdravstveni kutak, religijska skupina, neuronijalci – matematičko-logičke zagonetke, volontiranje, tehnička skupina, debata, crveni križ i građanski odgoj.

15.9. Interpretacija rezultata

U ovom poglavlju nastojat će se kvalitativnom paradigmom interpretirati dobiveni rezultati istraživanja, a struktura ovog poglavlja prati postavljena istraživačka pitanja.

Proučavanjem plana i programa 50 učeničkih domova došlo se do podataka o sadržaju i čestini slobodnih aktivnosti koje se provode u učeničkim domovima u RH. Uvidjelo se kako sveukupno postoje 243 sportsko-rekreativne te 250 kulturno-umjetničke aktivnosti.

Slobodne aktivnosti koje se pojavljuju unutar proučavanih domskih kurikuluma, a mogu se mogu svrstati unutar sportsko-rekreacijske skupine, jesu: stolni tenis, šah, nogomet,

odbojka, badminton, košarka, ples, streljaštvo, pikado, plivanje, rukomet, biljar, yoga, stolni nogomet, gimnastika, tenis, rekreacija, fitnes, teretana, trčanje, funkcionalni trening, kondicijska priprema i pilates.

Slobodne aktivnosti kulturno-umjetničkog karaktera su: recitatorska skupina, dramska, knjižničarska, literarna skupina i njihove kombinacije, kreativna skupina, rukotvorine, keramika, dizajn, estetsko uređenje doma, multimedija, filmska skupina, foto grupa, video i web grupe, glazbeni sastav, domski bend, tamburaši, eko skupina, botaničari, pjevačka sekcija, zbor, klapa, novinarska grupa, folklor, kulturološka skupina, likovna grupa, zdravstveni kutak, religijska skupina, neuronijalci, volontiranje, tehnička skupina, debata, crveni križ i građanski odgoj.

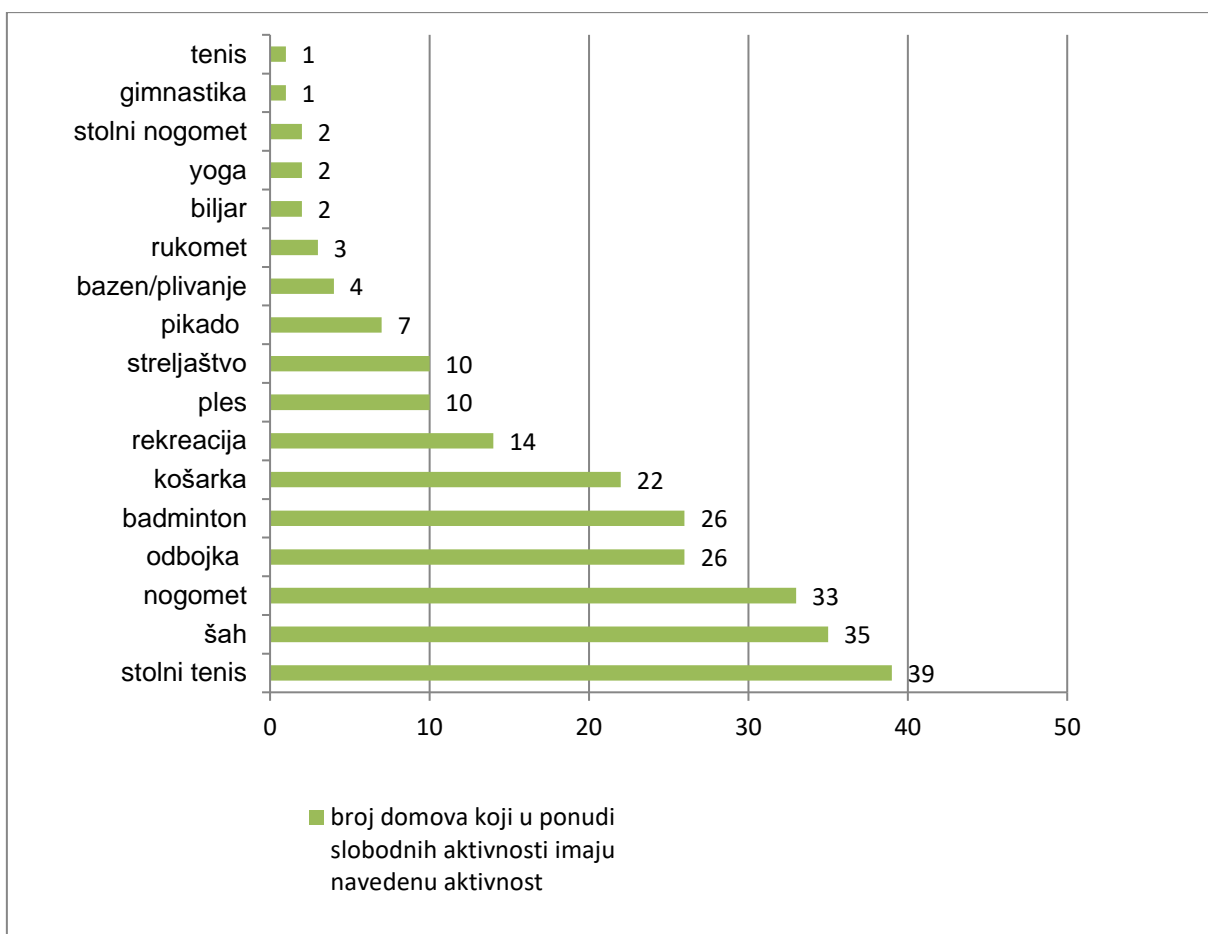
Slijedi tablični i grafički prikaz zastupljenosti pojedine slobodne aktivnosti u istraživanom uzorku:

U tablici 1. prikazana je zastupljenost sportsko-rekreacijskih aktivnosti:

Slobodna aktivnost	Br. domova u kojima je aktivnost zastupljena (N=50)	Postotak
stolni tenis	39	78
Šah	35	70
Nogomet	33	66
Odbojka	26	52
Badminton	26	52
Košarka	22	44
Rekreacija	14	28
Ples	10	20
Streljaštvo	10	20
Pikado	7	14
Bazen/plivanje	4	8
Rukomet	3	6
Biljar	2	4
Yoga	2	4
Stolni nogomet	2	4
Gimnastika	1	2
Tenis	1	2

Tablica 1.

Grafički prikaz podataka iz tablice 1:

Grafikon 1.

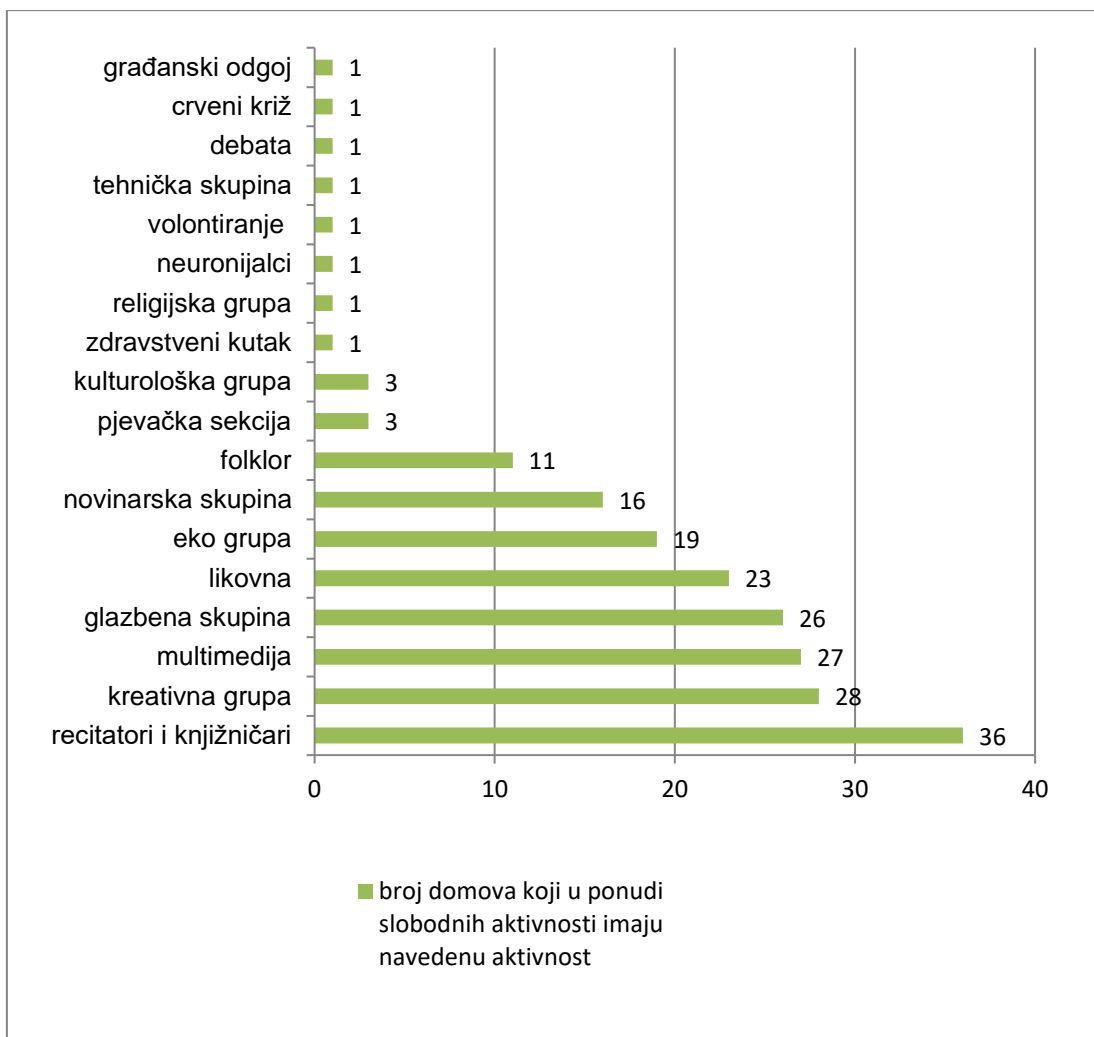
Prema podacima iz tablice 1. možemo zaključiti kako je stolni tenis najčešća sportsko-rekreativna slobodna aktivnost te se može pronaći u 39 od 50 istraživanih domskih kurikulumu. Šah i nogomet su aktivnosti koje su isto tako visoko zastupljene. Badminton i košarka mogu se pronaći u malo više od polovice istraživanih domskih kurikulumu. Rekreativne aktivnosti (fitnes, teretana, trčanje, funkcionalni trening, kondicijska priprema i pilates) zastupljene su unutar 14 domova. Tenis i gimnastika najslabije su zastupljene slobodne aktivnosti te samo 2% proučavanih domskih kurikulumu sadrže te aktivnosti.

U tablici 2. prikazana je zastupljenost kulturno-umjetničkih aktivnosti:

Slobodna aktivnost	Br. domova u kojima je aktivnost zastupljena (N=50)	Postotak
Recitatori i knjižničari	36	72
Kreativna grupa	28	56
Multimedija	27	54
Glazbena skupina	26	52
Likovna	23	46
Eko grupa	19	38
Novinarska skupina	16	32
Folklor	11	22
Pjevačka sekcija	3	6
Kulturološka grupa	3	6
Zdravstveni kutak	1	2
Religijska grupa	1	2
Neuronijalci	1	2
Volontiranje	1	2
Tehnička skupina	1	2
Debata	1	2
Crveni križ	1	2
Građanski odgoj	1	2

Tablica 2.

Grafički prikaz podataka iz tablice 2:

Grafikon 2.

Promatrajući tablicu 2. zaključujemo kako su najčešći oblik kulturno-umjetničkih slobodnih aktivnosti u domovima književno-recitatorske grupe (tu se ubrajaju recitatorska, dramska, knjižničarska, literarna skupina i njihove kombinacije). Takve aktivnosti zastupljene su unutar 36 od 50 proučavanih domskih kurikuluma. Slijede kreativne, multimedijske i glazbene skupine koje su zastupljene u malo više od polovice domskih kurikuluma. Kao što se iz grafičkog prikaza može iščitati, najrjeđe zastupljene slobodne aktivnosti jesu religijska grupa, zdravstveni kutak, neuronijalci, volontiranje, tehnička skupina, debata, crveni križ i građanski odgoj. Sve nabrojane aktivnosti mogu se pronaći u samo 2% domskih kurikuluma, odnosno u jednom od 50 proučavanih.

Nadalje, pokušat će se analizirati mogu li rezultati istraživanja ukazati na potrebu unaprijeđenja razvoja domskog kurikuluma i(li) specifičnih interesa učenika.

Domski kurikulum nikako se ne može u potpunosti smatrati savršenim, potpunim ili idealnim. Njemu se uvijek treba pristupiti kritično – potrebno je istaknuti svaku moguću manjkavost i usredotočiti se na poboljšanje i daljnje kontinuirano usavršavanje istoga ne bi li se zadovoljile potrebe i interesi svakog pojedinog učenika. Nažalost, zadovoljstvo učenika slobodnim aktivnostima unutar učeničkog doma nije se ispitalo ovim istraživanjem. Isto tako, nedostaju prijedlozi učenika za poboljšanje tih aktivnosti. Iz navedenih razloga teško je procijeniti odgovara li sadržaj i karakter slobodnih domskih aktivnosti na specifične potrebe i interese učenika, no postoje radovi u kojima su pojedini autori istraživali provođenje slobodnog vremena i uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti unutar škole (gdje je moguće povući paralelu sa slobodnim aktivnostima u učeničkom domu). Sukladno s time učenici su procjenjivali kvalitetu rada pojedinih izvannastavnih aktivnosti, a ispitivala su se mišljenja 123 učenika. Dobiveni rezultati kazuju da bi se ponuda izvannastavnih aktivnosti u osnovnoj školi trebala promijeniti, da bi postala podjednako zanimljiva većem dijelu učenika. (Martinčević 2010). Takvo mišljenje učenika upućuje na nedostatke u organizaciji slobodnih aktivnosti i manjkavosti kurikuluma koji, čini se, svoja polazišta rijetko temelji na potrebama i željama učenika.

Manjkavosti kurikuluma i organizacije slobodnih aktivnosti prepoznaju pojedini autori koji ističu kako škole nerijetko zanemaruju odgoj za slobodno vrijeme i u slobodnom vremenu – sve se svodi na organizaciju i provođenje nekoliko izvannastavnih aktivnosti koje bi trebale biti potencijal za razvoj kreativnosti, a u stvarnosti su često ograničene materijalnim i organizacijskim uvjetima škole (Zovko i Vukobratović 2019). Također pokazalo se i kako u organizaciji sportsko-rekreacijskih aktivnosti postoji raskorak između želja učenika i konkretnih mogućnosti domova. Domovi nemaju dovoljan broj sportskih terena i objekata u odnosu na interes učenika, pa se vrlo često prilazi nepopularnom obliku rada – improvizaciji (Zengal, 2006). Bez obzira na mogućnosti

domova, potrebe i interesi učenika moraju biti temeljno polazište u izradi domskog kurikulumu pa tako i u organizaciji i planiranju slobodnih domskih aktivnosti.

Dobiveni rezultati o vrsti i čestini slobodnih aktivnosti mogu poslužiti u analizi domskog kurikulumu. Drugim riječima, analizom rezultata mogu se istaknuti prijedlozi za unaprjeđenje domskog kurikulumu. Istraživanjem se pokazalo kako općenito postoji velik broj različitih sportskih i kulturnih aktivnosti unutar domskih kurikulumu. Broj ponuđenih slobodnih aktivnosti varira od doma do doma pa tako u pojedinim domovima možemo pronaći više od 15 ponuđenih slobodnih aktivnosti, dok je u nekim učeničkim domovima izbor slobodnih aktivnosti vrlo ograničen. Generalno govoreći, učenički domovi na području grada Zagreba (i u pojedinim većim gradovima) imaju najveći broj slobodnih aktivnosti unutar svojih kurikulumu. Razlog tome može biti centralizacija, velik broj učenika, ali i bolja opremljenost i materijalni uvjeti. Osim toga, takvi gradovi mogu ponuditi mnoštvo sportskih dvorana, bazena i različitih kulturnih sadržaja, a za pretpostaviti je i kako je tamo najveća koncentracija stručnog osoblja i suradnika koji mogu pridonijeti realizaciji slobodnih domskih aktivnosti.

Analizom rezultata može se zaključiti kako postoji velik broj različitih slobodnih aktivnosti, no postoji i manjak unikatnih i originalnih aktivnosti. Aktivnosti u domu najčešće su ograničene materijalnim uvjetima doma, a na njihov broj i raznolikost utječe i raspoloživost stručnim kadrom. Razlozi zbog kojih pojedini domovi imaju znatno veći broj ponuđenih slobodnih aktivnosti ne smiju biti opravdanje za domove koji imaju vrlo ograničen broj aktivnosti za slobodno vrijeme. Ono što se ovdje želi reći je kako svaki dom može osmisliti ili implementirati slobodne aktivnosti koje ne zahtijevaju određene specifične preduvjete poput mnoštva slobodnog prostora i posebne opreme ili rekvizita. Mnoge takve aktivnosti možemo pronaći u proučavanim domskim kurikulumima.

Šah je jedna od aktivnosti koje ne zahtijevaju posebne materijalne i ostale uvjete za realizaciju zbog čega je i jedna od najzastupljenijih slobodnih aktivnosti u učeničkim domovima. Šah se može učiti i igrati gotovo na bilo kojem mjestu, a oprema (ploča i figurice) je dostupna i pristupačna svima. Osim toga, aktivnost se može provoditi i na računalo. Ovdje još želim istaknuti i jednu vrlo zanimljivu i materijalno nezahtjevnu slobodnu aktivnost koja se lako može implementirati u kurikulum ostalih domova, a to

je skupina „Neuronijalci“ koja je zastupljena u kurikulumu učeničkog doma „Maksimir“. Riječ je o skupini koja se bavi rješavanjem logičkih zadataka, zagonetka i mozgalica uz mogućnost zajedničkog komentiranja, a osim toga osmišljavaju i vlastite društvene igre. Socijalizacija, učenje u skupini i usvajanje različitih metoda za rješavanje problema ovdje dolazi do izražaja. Nažalost, slobodna aktivnost takvog karaktera mogla se pronaći u samo jednom od 50 proučavanih kurikuluma. Volontiranje je također slabo zastupljena slobodna aktivnost. U svakom gradu zacijelo postoji potreba za humanitarnim radom i volontiranjem, što čini idealnu priliku za pomoć potrebitima i sudjelovanje u slobodnoj domskoj aktivnosti. Za takvu aktivnost nisu potrebni posebni materijalni uvjeti, već dobra organizacija, komunikacija i suradnja doma s gradom ili lokalnom zajednicom. Još jedna od slabo zastupljenih aktivnosti koju bi svaki dom mogao uvrstiti u kurikulum jest debata. Nužan preduvjet za realizaciju takve aktivnosti jest kompetentan voditelj debate. Raspravljati se može o mnogobrojnim temama i problemima koje se tiču učenika ili života učenika u domu. Debata je korisna i učenicima koji bi se informirali o različitim problemima te usavršavali vještinu komuniciranja i slušanja. To su samo neke od originalnijih slobodnih aktivnosti koje su se mogle pronaći u ponudi proučavanih domskih kurikuluma, a koje bi mogle poslužiti kao primjer ostalim učeničkim domovima u osmišljavanju i organizaciji slobodnog vremena.

U nazivu „kreativna skupina“ može se kriti mnoštvo zanimljivih aktivnosti. To može biti izrada funkcionalnih predmeta od potrošnih materijala, različite rukotvorine, rad s glinom ili plastelinom, oblikovanje predmeta od žice, tehnike presavijanja papira, rezbarenje drvenih predmeta ili obrada drveta općenito, izrada lutaka ili plišanaca od tkanine koja više nije za uporabu, izrada maketa od starog papira ili kartona, izrada posuda ili teglica za biljke, pletenje košara, šivanje ili tkanje, izrada nakita ili Božićnih ukrasa i još mnoštvo toga – mogućnosti su bezbrojne. Unatoč tomu, mnogi domovi naginju planiranju i organiziranju bazičnih i ne toliko originalnih kreativnih slobodnih aktivnosti. Razlog može biti manjak želje i ambicije za osmišljavanje novih aktivnosti ili jednostavno „preslikavanje“ slobodnih aktivnosti iz prethodnih školskih godina bez provjere i ispitivanja želja i potreba učenika što čini idealne preduvjete za učeničko nezadovoljstvo i nemogućnost samoostvarenja i osnaživanja ličnosti. Stoga je potrebno ohrabriti učeničke domove (ali i škole) da se odmaknu od preslikavanja slobodnih

aktivnosti te potaknuti ih na osmišljavanje novih, kreativnijih slobodnih aktivnosti koje će se temeljiti na stvarnom interesu i željama učenika. Te osmišljene aktivnosti treba na jasan i zanimljiv način prikazati i ponuditi učenicima ne bi li ih motivirali i u njima pobudili želju za sudjelovanjem i stvaralaštvom.

I na sportsko-rekreativnom području također ima prostora za kreativnost i planiranje aktivnosti koje ne zahtjevaju veliki napor i specifične materijalne uvjete učeničkog doma. Učenički dom tako ne mora nužno na raspolaganju imati sportsku dvoranu, teretanu ili igralište. Tako se u ponudi slobodnih aktivnosti učeničkih domova uvijek može naći trčanje (koje se može organizirati u gradskim parkovima ili ulicama), šetnja, planinarenje, kondicijske pripreme ili razni oblici tjelovježbe. Osim što su takve aktivnosti korisne za zdravlje učenika, one promoviraju i zdrav način života. Također, takve aktivnosti odrađivat će se u grupama, gdje postoji mogućnost za druženjem, razgovorom i povezivanjem te se učenicima pruža prilika za razvijanje natjecateljskog duha.

Na poslijetku valja se dotaknuti i posljednjeg istraživačkog pitanja te pokušati objasniti zašto su konstruktivno provođenje slobodnog vremena i slobodne aktivnosti (učenika u učeničkim domovima) zaštitni faktor personalizacije i socijalizacije.

Prije nego li odgovorimo na to pitanje, nužno je razumjeti karakter slobodnog i radnog vremena. Radno ili neslobodno vrijeme je vrijeme koje je unaprijed osmišljeno nekim poslom. U radnom vremenu čovjek obavlja dani posao ne bi li si osigurao sredstva za život (najčešće se radi o novčanoj naknadi). U tom vremenu ne postoji prostor za odmor (besposličarenje) ili slobodno djelovanje, stvaralaštvo ili igru (dokoličarenje). Drugim riječima, čovjek u radnom vremenu ne može činiti stvari koje bi u tom trenutku zadovoljile njegove potrebe – svrha rada je zarada, a ne zadovoljenje potreba pojedinca: Čovjek će rijetko reći kako radi jer mu se radi, no reći će kako se igra jer mu se igra, kako stvara jer mu stvara, kako radi nešto što želi jer mu je to zanimljivo. Kroz rad se čovjek gotovo nikad ne ostvaruje i zadovoljava svoje potrebe – to čini u vremenu oslobođenom od rada (dokoličarenjem). Dokolica je definirana kao vrijeme slobodno za igru i stvaralaštvo, tj. za samodjelatnost kojom se čovjek ostvaruje i djelatno potvrđuje

kao slobodno biće (Polić i Polić 2009, 260). Zato je upravo slobodno vrijeme zaštitni čimbenik personalizacije.

Ako dihotomnu podjelu rad / slobodno vrijeme prenesemo u kontekst obrazovnog sustava, odnosno škole ili učeničkog doma, radno vrijeme predstavljalo bi vrijeme u kojem se izvršavaju školske obaveze, dok bi oslobođeno vrijeme predstavljale izvannastavne i izvanškolske aktivnosti (u školama) i slobodne aktivnosti (u učeničkim domovima). Kako se slobodne aktivnosti u učeničkom domu mogu promatrati kao osmišljeno slobodno vrijeme, imaju karakter dokolice – vrijeme oslobođeno od obveza i predviđeno za stvaralaštvo ili igru u kojoj se subjekt potvrđuje i osnažuje. Tako postavljeno, konstruktivno provođenje slobodnog vremena zaštitni je čimbenik razvoja osobnosti. Dakle, slobodne aktivnosti važne su u afirmaciji zaštitnih čimbenika personalizacije – pružaju uvjete za osnaživanje ličnosti. Nadalje, može se pretpostaviti kako veći broj aktivnosti u ponudi doma pokriva interese i zadovoljava potrebe većeg broja učenika. Stoga valja zaključiti kako je raznovrsnost ponude slobodnih aktivnosti jedan od uvjeta za kvalitetno provođenje slobodnog vremena učenika u domu.

Osim što su slobodne aktivnosti zaštitni čimbenik personalizacije, one su i zaštitni faktor socijalizacije. Drugim riječima, slobodne aktivnosti ne samo da osnažuju pojedinca već mu osiguravaju okruženje u kojem će surađivati i socijalizirati se s ostalim sudionicima tog procesa. Druženja su iznimno bitna odgajanicima unutar domova što se i potvrdilo istraživanjem u kojem su se ispitivala mišljenja i potrebe učenika unutar učeničkog doma. Čuk (2012) u svom znanstvenom članku ispituje mišljenja učenika o tome što vide kao najkorisnije u domu. Većina učenika misli da su to druženja (19,60%) i aktivnosti (10,80%). Ovi podaci naglašavaju socijalnu funkciju doma koja je jako izražena i prepoznata od strane učenika. Razne aktivnosti zauzimaju drugo mjesto. Kroz aktivnosti učenici razvijaju svoje vještine, rade ono što vole i žele, osjećaju se ispunjenima i slobodnima te se afirmiraju kao pojedinac i kao grupa.

Sukladno s rezultatima istraživanja učenici uživaju u druženju s vršnjacima sudjelujući u nekim slobodnim aktivnostima, no druženje i zajedničko provođenje slobodnog vremena mogu imati druge pozitivne utjecaje na odgajanje. Kako slobodne aktivnosti

ispunjavaju i socijalnu funkciju doma, možemo reći kako su iznimno važne u afirmaciji čimbenika socijalizacije. Socijalna funkcija ostvaruje se suživotom odgajanika iz raznih sredina, a taj odnos podrazumijeva toleranciju, razumijevanje, snalaženje i samopotvrđivanje. Socijalizirajući se, odgajanci se susreću s različitim pojedincima i načinima razmišljanja. Uz usmjereno odgojno djelovanje učenici bi trebali naučiti i biti odgajani da prihvate i poštuju različitosti koje prevladavaju unutar grupe. Osim toga, socijalizirajući se, učenici usvajaju vještine otvorenog komuniciranja i razvijaju mrežu međusobne podrške.

15.10. Zaključak

Unutar učeničkih domova borave mnogobrojni učenici koji nastoje zadovoljiti svoje potrebe i interese unutar aktivnosti za slobodno vrijeme. Slobodne aktivnosti nužno je promatrati kao prostor u kojemu se učenici osnažuju i ostvaruju, stoga one zauzimaju važno mjesto u domskom kurikulumu. Osim za zadovoljavanje potreba učenika, slobodnim se aktivnostima nastoje spriječiti nepoželjni oblici ponašanja i osigurati siguran prostor i vrijeme za njihovo opuštanje i ostvarivanje. Zato domske aktivnosti imaju preventivnu, kurativnu, korektivnu, zdravstveno-rekreativnu, odgojno-obrazovnu i zabavnu funkciju. Točnije, nastoji se spriječiti delinkventno i prijestupničko ponašanje te opustiti odgajnika – u slobodnim aktivnostima odgajnik se oslobađa psihičke napetosti i agresije.

S obzirom na to da su odgojni sadržaji u učeničkom domu donekle strukturirani u svrhu sadržajnijeg provođenja vremena, ne bi trebao postojati manjak strukturiranih aktivnosti unutar slobodnog vremena učenika, ali niti njegova rigidnost jer obje krajnosti mogu dovesti do izbjegavajućeg načina ponašanja koji vodi u asocijalne oblike ponašanja pa i do rizičnih oblika ponašanja. Iz navedenih je razloga potrebno uložiti velike napore kada se osmišljavaju i planiraju aktivnosti za slobodno vrijeme jer ako se ne ispune očekivanja i zadovolje potrebe odgajnika, on se može prepustiti ulici, lošem društvu, alkoholu ili drogi. Također, učenički domovi trebali bi osigurati raznovrsnu ponudu slobodnih aktivnosti koja bi se trebala temeljiti na potrebama i željama učenika, a ne samo na materijalnim mogućnostima učeničkog doma. Nadalje, zanemarivanje načela

izbora u organiziranju slobodnog vremena kod mladih mogu izazvati suprotne učinke, koji će se izraziti pasivnim odnosom prema ponuđenim sadržajima, a mladi čovjek će postati slušalac, gledalac, sjedilac (Rosić, 2007). Slobodne aktivnosti koje su navedene u radu mogu poslužiti kao ideja, inspiracija i motivacija za osmišljavanje novih originalnih aktivnosti za slobodno vrijeme koje se mogu implementirati u rad i praksu učeničkih domova.

16. Literatura

- Anić, V. (1991) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Birošević, V. (2014) Povijesni osvrt na pojavu i razvoj učeničkih domova. *Napredak*, 154 (3), str. 323-332.
- Božović, R. (1979) *Iskušenja slobodnog vremena*. Beograd: Mladost.
- Celenko, M. (2020) *Iskustva rada pedagoga u učeničkom domu*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Ćuk, M. (2012) Odgojni rad odgajatelja i ponašanje učenika u učeničkim domovima. *Pedagogijska istraživanja*, 9 (1-2), str. 223-236.
- De Grazia, S. (1962) *Of Time Work and Leisure*. New York: The Twentieth Century Fund.
- Fajdetić M. i Šnidarić N. (2014) Kompetencije stručnog suradnika pedagoga u suvremenoj pedagoškoj praksi. *Napredak*, 155(3), str 237-260.
- Fink, E. (1984) *Osnovni fenomeni ljudskog postojanja*. Beograd: Nolit.
- Gonzales, S.R. (2015) *From Foster Care to Adulthood Success Stories*. Doktorski rad. University of Pennsylvania.
- Guštin, D. (2016) *Uloga odgajatelja u formiranju domske kulture*. Diplomski rad. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Hrvatić, N. (2002) Domska pedagogija: od teorije do odgojne prakse. U: Rosić, V., ur. *Odnos pedagojske teorije i pedagoške prakse*. Rijeka: Filozofski fakultet, str. 190.-195.
- Janković, V. (1973) *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Jurić, V., Mušanović, M., Staničić, S. i Vrgoč, H. (2001) *Koncepcija razvojne pedagoške djelatnosti – prijedlog*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa RH.

- Klapan A. (1996) *Učenje u učeničkom domu*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
- Kolesarić, P. (2019) Odgojno djelovanje u učeničkom domu. *Časopis za odgojne i obrazovne znanosti, Foo2rama*, 3 (3), str. 51-66.
- Komar, Z. (2009) Slobodno vrijeme kao vrijeme istinskog obrazovanja. *Filozofska istraživanja*, 29 (2), str. 297-302.
- Martinčević, J. (2010) Provođenje slobodnog vremena i uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti unutar škole. *Život i škola*, 56 (24), str. 19-33.
- Mlinarević, V. i Gajger, V. (2010) Slobodno vrijeme mladih – prostor kreativnog djelovanja. U: Martinčić, J. I Hackenberger, D. (Ur.), *Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem*. Osijek: HAZU, Zavod za znanstveni i umjetnički rad, str. 43-58.
- Mušanović, M. i Lukaš, M. (2011) *Osnove pedagogije*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.
- Narodne novine (2012) *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*. Zagreb: Narodne novine.
- Negri, L. (2008) *Emergenza educativa*. Verona: Fede & Cultura.
- Polić, M. I Polić, R. (2009) Vrijeme, slobodno od čega i za što? *Filozofska istraživanja*, 29 (2), str. 255-270.
- Polić, R. (2003) Odgoj i dokolica. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 10 (2), str. 25-37.
- Račić, M. (2013) Modeli kompetencija za društvo znanja. *Suvremene teme*, 6 (1), str. 86-100.
- Reardon, K.K. (1998) *Interpersonalna komunikacija*. Zagreb: Alinea.
- Rosić, V. (1986) *Domski odgoj*. Pula: Istarska naknada.
- Rosić, V. (1996) *Odgojno-obrazovni rad u učeničkom domu*. Rijeka: Pedagoški fakultet u Rijeci.
- Rosić, V. (2001) *Domski odgoj*. Rijeka: Graftrade.

- Rosić, V. (2007) *Domska pedagogija*. Zadar: Naklada d.o.o.
- Staničić S. (2017) Moj profesionalni pogled na prošle, sadašnje i buduće izazove u radu (školskog) pedagoga: hommage vlastitoj profesiji. U: Turk M. (Ur.), *Suvremeni izazovi u radu školskog pedagoga*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, str. 65-78.
- Staničić, S. (2005) Uloga i kompetencije školskih pedagoga. *Pedagogijska istraživanja*, 2 (1), str. 35-47.
- Stilin, E. (2005) *Stilovi rada i kompetencije odgajatelja u učeničkim domovima*. Rijeka: Adamić.
- Vidulin-Orbanić S. (2008) Fenomen slobodnog vremena u postmodernom društvu. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 3 (2), str. 19-33.
- Virić, K. (2018) *Komunikacijski aspekt odgojnog rada odgajatelja u učeničkim domovima*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Vučak, S. (2000) Obitelj, škola, izviđaštvo: mjesto i uloga u razvoju mladih. U: Ličina, B., ur., *Izviđaštvo u razvoju mladeži i škole*. Petrinja: Visoka učiteljska škola Petrinja, str. 37-50.
- Vučetić Juretić, M. (2017) *Kompetencije odgajatelja u učeničkim domovima*. Diplomski rad. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Vujčić, V. (2013) *Opća pedagogija – novi pristup znanosti o odgoju*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Vukasović, A. (1994) *Pedagogija*. Zagreb: Alfa
- Vukasović, A. (2001) *Pedagogija*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor „Mi“.
- Zaninović, M. (1988) *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Zegnal, M. (2006) Kvaliteta slobodnog vremena programima sportske rekreacije u učeničkim domovima Hrvatske. *Kvaliteta rada u područjima edukacije, sporta i sportske rekreacije*. Zagreb: Hrvatski kineziološki savez, str. 376-380.

Zovko, A. i Vukobratović, J. (2019) Domske aktivnosti u kontekstu pedagogije slobodnog vremena. U: Kepeš, N., ur., *Izazovi i perspektive pomagačkih profesija*. Bihać: Islamski pedagoški fakultet u Bihaću, str. 219-235.

<https://www.koronavirus.hr/sto-moram-znati/o-skolovanju/upute-za-rad-ucenickih-domova/800>(Koronavirus.hr – Službena stranica vlade za pravodobne i točne informacije o koronavirusu). Pristupljeno: 4. svibnja 2021.

<https://i-nastava.gov.hr/vijesti/modeli-nastave-i-podaci-o-zarazenim-ucenicima/65> (*i-nastava* Ministarstva znanosti i obrazovanja). Pristupljeno: 4. svibnja 2021.